శాంతిదూతలు

రచయిత:

కొడవంటి బ్రహ్మాజీరావు, బి.ఏ., బి.ఇడి., ఎల్.ఎల్.బి.

బాలసరస్వతీ బుక్ డిపో.

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్సు

కర్నూలు :: మద్రాసు-1.

 1960 [వెల: రు. 1-0-0

1st Edition 1954
2nd Edition 1955
3rd Edition 1959
4th Edition 1960

Approved by Madras T.B.C., dated 18—5—60 page No. 20

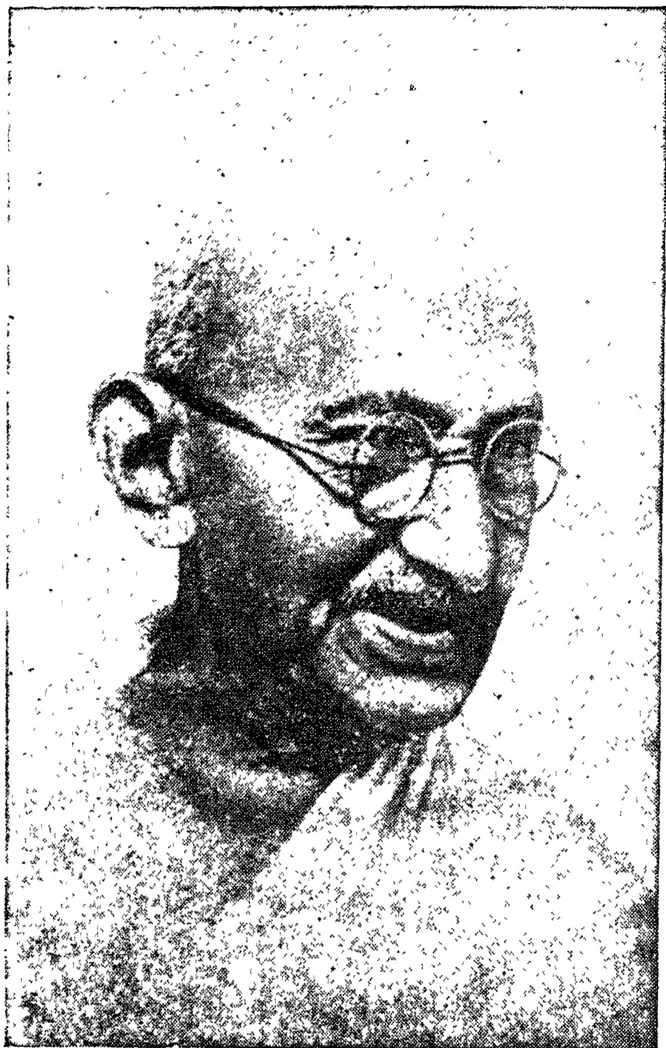
Approved by Andhra T.B.C., dated 5—5—57 page No. 15

Approved by Mysore T.B.C., Vide their No. TI. 2451-53 dated 10—5—60

Printed in 24 lbs. D/Crown Indian White Printing.

PRINTED AT
FREEDOM PRESS,
MADRAS-21

విషయసూచిక

గాంధీమహాత్ముఁడు

1. మహాత్మగాంధి

యదా॰ యదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం ॥
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ దుష్కృతామ్,
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే ॥

అని శ్రీ కృష్ణభగవానుఁడు లోకమున కభయ హస్త మిచ్చినట్లు లోకమంతయు నాశాసూయలచే నిండి క్రోధమోహములచేఁ బీడింపఁబడు సమయమున వాని నరికట్టి క్రోధమోహముల నున్మూలించి, నష్టధర్మమును సముద్ధరించి సాధుజనుల సంరక్షింప విరాట్పురుషుండైన పరమశివుండు లీలామానుష విగ్రహుండై మహాత్ముఁడై యవతరించెను.

ఆర్యావర్తమైన భారతదేశము ధర్మక్షేత్రము. ధర్మప్రబోధమున కనుకూల ప్రదేశమగుటచే నిచ్చటనే తత్తత్కాలములఁ బరమేశ్వరుఁడు లీలామానుష విగ్రహుఁడై శ్రీ రామకృష్ణాద్యనేకావతారములఁ దాల్చి జగత్కళ్యాణ సంధాయకుఁడై వెలసియుండెను. ఈ ప్రపంచమందంతటను పారిపణ్యానియంతృత్వము పెచ్చు పెరిగిపోయెను. సామ్రాజ్యతత్త్వ 'మాభీల కరాళవదనముతో వికటాట్టహాసముగాఁ బ్రళయ తాండవ మొనరించుచుండెను ; వలసరాజ్యముల లోని పీడిత ప్రజలు దురంత చింతల దురపిల్లుచు నధమ

షుఁడై యుండుటయే సంపూర్ణమైన పారిశుద్ధ్య మనియుఁ బ్రవచించెను.

విషయ లాంపట్య మైహికాముష్మికములకు రెండింటికిని గూడ మానవుని బాహ్యునిఁ గావించు నను విషయ మాతఁడు నిజజీవితమున ద్యోతిత మొనరించెను. తండ్రికి మరణరుగ్మత; భార్య గర్భవతి. ప్రతిదినము భోజనానంతరము గాంధీ తండ్రి పదములొత్తి తన శయన గృహమున కేగుచుండెడివాడు. రోగము ముదిరి ప్రమాదావస్థకు వచ్చెను. ఒకనాఁటి రాత్రి పదునొకండు గంటలకుఁ దండ్రి సేవ చేయుచున్న గాంధీకిఁ బినతండ్రి విశ్రాంతి నొసంగెను. గాంధీ తండ్రి పక్క వదలి తన గది చేరెను. నిద్రించుచున్న భార్య యంటరాని గర్భవతి యనియైనఁ దలంపక యామెను మేల్కొలిపెను. మోహాంధుఁడై యా పవిత్రసమయము నపవిత్ర మొనరింప నున్న యాతనిని సేవకుఁడు వచ్చి "నిన్ను గన్న తండ్రి యిఁక లేఁ" డని హెచ్చరించెను. గాంధీ శోకోద్విగ్న మానసముతో వాపోయెను. ఆ యొక్క క్షణకాలము పాశవప్రేమకు లోనుగాకుండినఁ దన్ను బ్రేమించి పెంచి పెద్ద చేసిన తన తండ్రినుండి యెడబాటా యవసాన సమయమునఁ దనకు సంప్రాప్తించి యుండకపోవునుగదా యని యాతఁడు దుఃఖించెను. కామినీ కాంచనములు, విషయ లౌల్యము మానవుని ధర్మపథమునుండి తప్పించి ముక్తి మార్గావరోధకములై నెగడును గదా యని యాతఁడు చింతించెను.

క్రీ. శ. 1887 లో గాంధీ తన పదునెన్మిదియవ సంవత్సరమున మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁ డాయెను. భావనగరములో శ్యామలదాసు కాలేజీలోఁ జేరెను గాని యా వాతావరణ మాతనికి సుముఖముగా నుండకపోవుట చేతఁ గొలఁది కాలములోనే కాలేజీ చదువు విరమించుకొని యిల్లు చేరెను. కుటుంబ సభలోఁ దర్జన భర్జనలైన పిమ్మట గాంధీ యింగ్లండునకు బారిష్టరీ చదువుటకు వెళ్ళిన బాగుగా నుండునని తేలినది. తనయుఁడు పాశ్చాత్య దేశాటనముచే భ్రష్టుఁ డగునేమోయని తల్లి పుత్తలీబాయి సంకోచించు చుండఁ గుటుంబమిత్రుఁడైన బేచార్జీస్వామి గాంధీచే మద్య స్త్రీపలలము లంటనని శపథము జేయించి, తల్లి మనోవ్యథఁ దొలఁగించి యామెచే నొప్పించి ప్రయాణము నిశ్చయించెను.

గాంధీ లండనునివాస మొక పెద్ద యావిష్కరణ ప్రయోగము. దేశకాలాచారతత్వము, శాకాహారమహత్వము, సాధుజీవనము, సత్యాన్వేషణము పరిశోధన సామగ్రిగా ననేక విషయముల నిజస్వరూపం బెఱుంగుచు విదిత సకల మతసార సంగ్రహుఁడై, పాపావబోధముల నధిగమించుచు 1891 లో లా పరీక్షలోఁ గృతార్థుఁడై పట్టభద్రుఁ డాయెను.

గాంధీ భారతదేశములోఁ గాలుపెట్టి, బొంబాయిలో బల్లగట్టెను. ఆఱు నెలలలో నాబల్ల రాజకోటకుమార్చబడెను. మఱి కొద్దికాలములో దాదా అబ్దుల్లా కంపెనీ తరుపున ఆఫ్రికా ప్రయాణము తటస్థించెను. నేటాలు చేరిన

తరువాత నొకనాఁడు డర్బను కోర్టుకు సేట్ అబ్దుల్లా, గాంధీని దీసికొని వెళ్ళి యక్కడివారితోఁ బరిచయము గలిగించెను. కోర్టు హాలులో గాంధీ తన పాగా పగిడీతో నబ్దుల్లా యొక్క లాయరు ప్రక్క నాసీనుఁడాయెను. మేజిస్ట్రేటు గాంధీవంక తదేకదీక్షగా దృష్టి నారించి, చివర కాపాగా తీసివేయుమని యాజ్ఞాపించెను. గాంధీ యీ యవమానమును సహింపలేక కోర్టు విడిచి వెడలిపోయెను. పాగా విడిచి దొర టోపీ ధరించిన యీ యవమతి జరుగక పోవచ్చునని యూహించుచుండఁగా, అబ్దుల్లా, గాంధీతో నట్టి పని వీరపురుషోచితము కాదనియు, నతఁడట్లు చేసినచోఁ బాగాలవారైన యితర భారతీయుల వస్త్రధారణగౌరవ మనపాయముగా నుండఁ జాలదనియుఁ, దొందరపడి మార్చుట మంచిది కాదనియు హితోపదేశము గావించెను. వెంటనే గాంధీ యీ విషయమును బ్రచురించి కోర్టులోఁ బాగా వేయుట యను తన స్వాతంత్ర్యము నరికట్టరాదని, తన హక్కును నిలబెట్టుకొను వాదము పత్రికలలోఁ బ్రకటించెను; ఏదెటులైనను బాగా మాత్ర మాతఁ డాఫ్రికాలో నా పర్యాయ మున్నంత వఱకును దొలగించలేదు.

తెల్ల దొరలతో నిండియుండిన యీ దక్షిణాఫ్రికా దేశమం దెక్కడఁ జూచినను జాతివైషమ్యమే; భారతీయులనినఁ గూలివారని నిరసనయే. అట్టివారు గాంధీని గూలి బారిష్టరనిరి. మొదటి తరగతికిఁ గొన్ని చోట్ల టిక్కెట్లే యీయఁబడవు. లభించిన స్థలములలోనైనఁ బొమ్మని

నపుడు మూఁడవ తరగతి బండిలోనికిఁ బోవలసినదే; అట్లు పోనని భీష్మించుకొని కూర్చున్న గాంధీ నొక తెల్ల పోలీసు వచ్చి మెడబట్టి నెట్టివేసెను. బండిలో మొదటి తరగతి టిక్కెటు విలిచియు, లోన దొరలతోఁ గూర్చుండఁ దగఁడని గాంధీని బయట బండితోలువాని ప్రక్కను, వాండ్రు పాదము లుంచుకొను నికృష్టస్థలమునందును గూర్చుండ నియోగించిరి. ఇట్టి యసందర్భపు నడవడిక యక్కడ సాధారణాచారమై యుండెను. కేవల ధనార్జనయే పరమావధిగా నటకు వేంచేసిన నానామత భారతీయులు నిట్టి యవజ్ఞ కలవాటు పడిపోయిరి. గాంధీ యాఫ్రికాలోఁ గాలుపెట్టిన పని యొకటి, యిప్పుడు కాళ్లకుఁ జుట్టుకొనిన పని మఱియొకటి—అచ్చట నున్న వర్ణవైషమ్య హాలాహలమునుండి వెట్టిబాగులైన భారతీయులను సంరక్షించుట.

సత్యాగ్రహభావము ప్రప్రథమమున దక్షిణాఫ్రికాలోనే మూర్తి ధరించినది. ప్రభుత్వపు నిర్ణయములను ప్రజలెదుర్కొనఁదగిన సాధన మదియని గాంధీ గ్రహించెను. సత్యాన్వేషణ మెప్పుడును హింసా మార్గమున జరుగదు. మన ప్రతిస్పర్థులపైఁ గ్రోధము వహింపరాదు. ప్రేమచేతనే శత్రు చమూచయంబును జయించ నగు నని ప్రబోధించెను. అన్యాయము జరిగినయెడలఁ బిఱికితనమునఁ జేతకానివారి వలె నూరకుండుట పాపమనియు, ధర్మసంరక్షణార్థము ప్రాణత్యాగమునకైన సంసిద్ధమై యహింసా మార్గమునఁ బ్రతిఘటించి, సహాయ నిరాకరణాద్యాయుధముల విజయాలం

కృతులు కావలెననియు హెచ్చరించెను. స్వయముగా సత్యాగ్రహము నడపి కష్ట నిష్ఠురములకు నోర్చి తుట్టతుద కాఫ్రికా భారతీయులకు విజయముచేకూర్చి కష్టములఁ దొలఁగించి, యానంద సౌఖ్యములఁ బ్రసాదించెను. ఈ ప్రపంచములో నసురత్వము నాఁగఁజాలు మహాశక్తి దైవీశక్తియైన సత్యాగ్రహ మొకటే యనియు నయ్యది యీశ్వర వరప్రసాద మనియు నుద్ఘాటించెను. అట్టి సత్యాగ్రహమునకు బ్రహ్మచర్యము ప్రాతిపదిక. బ్రహ్మచర్యమున కింద్రియనిగ్రహ మత్యంత ప్రధానము. అందును జిహ్వానిరోధము ముఖ్యము. భోజనము స్వల్పముగను వాసనాద్రవ్య రహితముగను, నపక్వముగను నుండవలెను. స్వాదు ఫలాహారమైనమిన్న. ఉపవాసదీక్ష సాహాయ్యకారి. త్రికరణశుద్ధిగా సకల విషయ వాంఛల నరికట్టిన సదాచారియైన బ్రహ్మచారికి నజేయం బేదియు లేదని ప్రబోధించెను.

బోయరు యుద్ధానంతరము గాంధీ గృహోన్ముఖుఁడాయెను. దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులందఱును దమ కచ్చోట నెప్పుడవసరమైన నప్పు డరుదెంచి సాయపడెదనని యా మహాత్మునిచే నభయహస్తము వడసి, విడువలేక విడువలేక విడుచుట కంగీకరించిరి. వా రా గాంధీని దమ ప్రేమామృత ధారలలోఁ దడిపివేసిరి. నానా సూన కనత్కనక రత్నాంచిత భూషలను గానుకలుగాఁ దెచ్చి సమర్పించిరి. అమూల్యంబైన యొక సువర్ణ రత్నహారమును గస్తూరిబాకు సమర్పించిరి. ఆ రాత్రి గాంధీ కంటికిఁ గూర్కు రాలేదు. తన

సంతానమునకును, వారి ద్వారా సర్వప్రపంచమునకును మానవసేవయే మాధవసేవ యనియు, సేవకు సేవయే ప్రతిఫలంబనియుఁ బ్రకటింపవలసియుండ నాయాభరణముల నెట్లు గ్రహించుట! భార్యయుఁ, బిల్లలును మహాత్ముని యపార కృపారసామృత వృష్టిచేఁ గాంచన వ్యామోహ మూర్ఛ నుండి తేరి ప్రజాసేవకుఁడు విలువగల బహూకృతుల స్వీకరింపఁ గూడదను విజ్ఞాన సూత్రమునందలి యర్థమును బరిపూర్ణముగా గ్రహించిరి. ఆ ధనమంతయు నచ్చటి భారత ప్రజానీకము సాహాయ్యార్థ ముపకరించుటకు ట్రస్టీల కప్పగింపఁ బడెను.

గాంధీజీ దక్షిణాఫ్రికా విడిచి భారతదేశము చేరెను. పర పరిపాలన దౌర్భాగ్యమున దేశమంతయుఁ గ్రుంగి కృశించి పోయిన రోజులవి. ఆఁకలి మంటచే నటమటలాడు పిల్లలఁ గాంచి బాధపడు తండ్రివలె 'బాపూజీ' భారతీయుల దుఃస్థితికి దురపిల్లెను. నిత్య నూతనమైన పురాణ మార్గమున శత్రుసందోహమును జయించి దాస్యశృంఖలలఁ ద్రెంచుకొని స్వతంత్రు లగుటకుఁ బ్రజల కవకాశము గల్పింప నెంచియే తదాహవ విజయ సంసిద్ధికై శాంతి సైనిక వీరశిక్షణార్థ మొక యాశ్రమము స్థాపింపఁ దలంచెను. గుజరాతునకు ముఖ్య పట్టణమైన యహమ్మదాబాదు నగరమునకు రెండు మైళ్ల దూరములోఁ బరిసరప్రాంతములలోని పాంథ జనములకు స్వాదు జలము లొసంగి శ్రమ నివారించుచు సబర్మతీ స్రవంతి ప్రవహించుచుండును. మున్ను దధీచి లోకోపకా

రార్థము నిజదేహమును మహాత్యాగ మొనర్చిన పుణ్యస్థల మది. అట్టి పరమ పవిత్ర ప్రదేశమున సత్యాగ్రహాశ్రమము ప్రప్రథమమున గాంధీజీ నెలకొల్పెను. ఆశ్రమజీవిత పరమావధి పరమసత్యమునం దనంత భక్తి విశ్వాసములు కలిగి యుండుటయే; ఆశ్రమ నిత్యకర్మ సత్యాన్వేషణవే. సబర్మతీ ఆశ్రమ నియమావళిలో వినమ్రత విషయము ప్రత్యేకము చెప్పఁబడియుండలేదని సుహృదయు లెవరో సూచింపఁగా గాంధీజీ నేను నమ్రత కలిగియుందునని ప్రత్యేక శపథము గైకొనుట యావశ్యకమైన నది నమ్రత కాదనియు, నమ్రత యనఁగా నహంకార మడఁచుకొనుటయే యనియు, నదియే మోక్ష మనఁబడుననియుఁ నమ్రతారహితమైన సేవ స్వార్థ పరత్వమును, నహంభావమును సూచించుననియు, వినయము స్వతస్సిద్ధమైన నిర్దాంభిక సేవాభిలాషచే లభించునని యును బ్రబోధించెను. ఆశ్రమములో హరిజన కుటుంబము కూడ నుండెడిది. అందఱును గలిసి పనిచేయవలెను; న్యూనతాధిక్యములు, గౌరవాగౌరవములు ననునవి పని పట్ల లేవు. మఱుఁగుదొడ్డి శుభ్రపఱచుటయును వారే చేసి కొనవలయు. అందఱును గలసి యేకపంక్తినే భుజించెదరు. జాతి మత వర్ణభేదము లా సార్వజనీన కుటుంబమున నసము. కొంత కాలమున కా జాతీయ వీరసైనిక శిక్షణాలయము కారణాంతరమున వార్ధాకు మార్చఁబడెను.

స్వాతంత్ర్య సమర సన్నాహములో చంపారన్ మొదలైన సత్యాగ్రహములు వివిధ సోపానములు. చంపా

రణ్యము జనక మహారాజు రాజ్యములోని ప్రదేశము. ఆనాఁడది నానావిధ రసాల విటపి వనములతోఁడను, నీలిమందు చెట్లతోఁడను నిండి యుండెడిది. ప్రభుత్వమువారి పరిపాలన నిబంధనల దౌర్జన్యము వలన నచ్చటి ప్రతికర్షకుఁడును వీత హర్షుఁడై త్రైపింశన్మాత్రము తప్పనిసరిగా నీలిమందు పండించి తీరవలయును. ఈ 'తీన్ కఠియా' పద్ధతి తొలఁగింపవలెనని గాంధీజీ నిశ్చయించుకొనెను. లా కోర్టులలో నీ బీద రైతులకు న్యాయము దొరకదనియును, సత్యాగ్రహసమరమే దానికి సరియైన మందనియు నచ్చఁజెప్పి బీహారు న్యాయవాది సహోదర సాహాయ్య మర్థించి రైతువర్గపుఁ గడగండ్ల సంపుటీకరింపఁ దలంచి ముందుగా భూస్వాముల సమాధాన మెఱుఁగఁ దలంచి కలసి మాట్లాడుట కవకాశ మీయవలసినదని కోరుచు గాంధీజీ కమీషనరునకు వ్రాసెను. సంఘ కార్యదర్శి గాంధీజీ ననవసర ప్రసంగమని తూలనాడెను. కమిషనరు వెంటనే 'తిరహూత్' విడిచి వెళ్లుమని యుపదేశవాక్యముల జడిపించెను. చంపారన్ జిల్లాకు మోతిహారి ప్రధాన పట్టణము. అటకైదు మైళ్ల దూరములో నున్న యొక గ్రామములోని సేద్యకాఁడొకఁడు పంటదారుల యల జడికిఁ బాలాయెనన్న వార్త గాంధీజీ చెవులఁ బడెను. వెంటనే గాంధీజీ సహచరులతో నచ్చటికిఁ బ్రయాణించెను. మధ్యేమార్గమునఁ బోలీసు సూపరింటెండెంటు వద్దనుండి యొక వార్తాహరుఁ డొక తాఖీదు పట్టుకొని వచ్చి గాంధీజీని గలసికొని దాని నందించెను. తత్క్షణము చంపారణ్యము

విడిచి పోవలెనని యందుండెను. నోటీసు నందుకొని, తా నందుకుఁ దయారు కాలేననియుఁ, దాను గావింపఁబోవు కర్షక దుఃస్థితి కారణ విచారణ పూర్తి కాకుండఁ దా నచ్చోటు విడిచి చన ననియు నిష్కర్షగా వ్రాసి పంప, గాంధీజీ మరు నాఁడు కోర్టులో నాజ్ఞాతిరస్కృతికై విచారింపఁబడును గావునఁ దప్పక రావలెనని ప్రభుత్వ మాజ్ఞాపించెను. ఈ వార్త దవానలంబు చందమున నతిత్వరితముగా సర్వత్ర వ్యాపించెను. మరునాఁడు గాంధీజీ న్యాయస్థానము చేరు టకు మార్గము లభింపనంతగాఁ బ్రజ లనంతముగా గుమి కూడిరి. ఇసుక వేసిన రాలనట్లుండెను. గాంధీజీ కేవలము సత్యాగ్రహ దీక్షితుఁడే గాని తమ్మవమానపఱుప నిచ్ఛించు వాఁడు కాఁడని యెఱింగిన కలెక్టరు, మేజస్ట్రేటు, పోలీసు సూపరింటెండెంట్లు మిత్రత్వమునే ప్రకటించిరి. అచ్చటి కరు దెంచిన ప్రజానీకమునకుఁ బ్రభుత్వమనినను, బ్రభుత్వోద్యోగు లనినను భయము లేకుండఁ బోయెను. నిర్భయులైన ప్రజ లను రక్షకభటు లాఁగలేక శ్రమపడు సమయమున గాంధీజీ ప్రేమపూరితములైన తన యనునయంపు మాటల వారిని సమాధాన పఱిచెను. గాంధీమహాత్ముని నవధర్మ ప్రబోధ ప్రభావ మందఱకు నవగత మాయెను. కేసు విచారణకు గడువుపెట్టఁ దలంచుకొనిన మేజస్ట్రేటు నేర మొప్పుకొను చున్న గాంధీజీ చర్యచూచి చకితుఁడాయెను. కర్షక వర్గపక్ష మున వారి దుఃస్థితి కారణము లారసి వారి కపవర్గ మార్గము బోధింపవచ్చిన తన్ను ప్రభుత్వ మన్యథాతలఁచి దోషిగా

భావించె ననియు, భూతదయ దక్క నన్యదుశ్చింత తన మనస్సున లేదనియు, లౌకిక ప్రభుత్వ పరిపాలనా నియమముల కతీతమైన పారలౌకిక ధర్మావలంబిత మనస్సాక్షిగాఁదా నొనరింపఁ బూనిన కార్యము నసంపూర్ణముగ విడిచిపెట్ట నీయదనియు గాంధీజీ యుపన్యసింప మేజస్ట్రేటిటిక ర్తవ్యతామూఢుఁడై, తీర్పునకు వాయిదావేసెను. చివరకు రాష్ట్రాధిపతి యాజ్ఞపై గాంధిజీపై నారోపింపఁబడిన నేరము విచారింపఁబడకయే రద్దు చేయఁబడెను. అంతియే కాక గాంధీజీ చేయఁదలఁచిన విచారణ కవకాశము గల్పింపఁబడెను. విచారణ స్వల్పకాలములోఁ బూర్తి యగునది కాదు. గాంధీజీ యా గ్రామ ప్రజల దుఃస్థితి కెంతయు వగచి తద్దురవస్థానివారణమునకై నిర్మాణ కార్యక్రమ మమలులోఁ బెట్టించెను. సేవాదళ దత్తవైద్య విద్యాసాహాయ్యముచే నచ్చోటి కార్మిక జన హృదయము లాకర్షింపఁబడెను. ఇంతలో విచారణ నిమిత్త మొక సంఘ మేర్పఱుపఁబడుటయు, నా సంఘము విచారణానంతరము దోషము భూస్వాములదనియును, రైతుల కన్యాయముగా వసూలు చేయఁబడిన సొమ్ము వాపసు చేయబడవలె ననియును, 'తీన్ కఠియా' పద్ధతి నిర్మూలింపఁ బడవలెననియు నేకగ్రీవముగా నభిప్రాయ మొసఁగి పంటదారుల దుర్ణయము లంత మొందించి, రైతు వర్గము నీలిమందు మచ్చ గడిగి వైచెను.

ఈ సత్యాగ్రహ సాధనమే స్వరాజ్య సంపాదనము గావించిన తిరుగు లేని బ్రహ్మాస్త్రము. ఖేడా సత్యా

గ్రహము. ఖిలాఫత్ సత్యాగ్రహముల యనంతరము రౌలత్ శాసనము సందర్భమున నొక సత్యాగ్రహ సంఘము స్థాపింపబడెను. ఏప్రిల్ 6–వ తేదీని యావద్భారత దేశమునందును శాంతియుతమైన హరతాళములు జరుపఁబడెను వివిధ స్థలములలోఁ బ్రజ లసంఖ్యాకు లుపవాసములతోఁ బ్రార్థనలు సలిపిరి. దేశమందంతటను నూతన శాసనమునందు తమ యుదాసీనత వెల్లుగఁ బ్రకటించిన ప్రజలను గాంచి పరప్రభుత్వ ముగ్రక్రోధాపహృత వివేకమై కాల్పులకుఁ గడంగెను. అసహాయులైన యమాయక ప్రజలను శతఘ్నులచే భస్మీభూతులఁ జేసిరి. అమృతసరస్సులోని జలియన్వాలాబాగ్‌లో నిరాయుధులై శాంతమూర్తులై చేరియున్న నాల్గు వందల మంది ప్రజల నా తోఁటకుఁ గల యొకే యొక ద్వారమును మూయించి, డయ్యరు ప్రభువు తుపాకులతోఁ గాల్పించి చంపించెను. మఱి వేయికి పైఁబడి దిట్టమైన దెబ్బలు తినిరి. ప్రభుత్వవ్యాఘ్రము దారుణలోహ నఖభీకర హస్తమును విప్పి చెలరేఁగెను. ప్రాకుడు చట్టములు, కొరడా దెబ్బలు, మానభంగములు, మఱవరాని యాసుర పరిపాలనము ప్రజలను బీభత్సపఱచివేసెను. ఈ ప్రభుత్వ చర్యయే 1920 ఆగష్టులో రూపొందిన శాంతియుత సహాయ నిరాకరణోద్యమమునకు బీజమాయెను.

నాఁటినుండి 1930 వఱకు గాంధీజీ దేశమును నిర్మాణ కార్యక్రమములోఁ గొంత శిక్షితముఁ గావించెను. దేశపరిస్థితుల నారసి, రాజకీయ స్వాతంత్ర్య మెంతవఱకుఁ

ప్రసాదింపవలయు ననుు విషయ నిర్ణయమున కాంగ్లపార్ల మెంటు 'సైమన్ కమిషను'ను బంపిరి. అందఱును దెల్లవారలే కాని, భారతీయుఁ డొకఁడును లేఁడు. అట్టిది మన కెట్లుపకరించును? సైమన్ కమిషను బహిష్కరింపఁ బడెను. గాంధీజీ యాజమాన్యమున శాసనోల్లంఘనము నకు దేశము సంసిద్ధ మాయెను. గాంధీజీ ఉప్పు సత్యాగ్రహ మంత్ర ముచ్చరించెను. దేశమంతయు నామంత్రముచే మాఱు మ్రోఁగెను. నాఁటి వైస్రాయి కొక లేఖ లిఖించి యాతఁడు శాంతిసమరమునకు సన్నద్ధుఁ డాయెను. దేశ స్వాతంత్ర్యార్థము దండెత్తిన భారత సేనకు సేనాని మహా త్ముఁడు; ఆయుధము శాంతియుతమైన శాసనోల్లంఘన మను కఱకుటమ్మును వెదజిమ్ము సత్యాగ్రహ మను విల్లు; దాని గుణము నవధర్మమైన విశ్వప్రేమ. గాంధీ మహాత్ముఁడు 'సబర్మతీ' ఆశ్రమము వదలి రెండు వందల మైళ్ళ దూర ములో నున్న 'దండి'కిఁ బ్రయాణ మాయెను. సకాలమున గమ్యస్థానముఁ జేరి నిర్ణీత సమయమున గుప్పెఁడుప్పును ప్రభుత్వ లవణ కేదారములనుండి గ్రహించి శాసనోల్లంఘన మొనరించెను. అదే సమయమున యావద్భారతమున శత కోటి ప్రదేశములలో నుప్పు సత్యాగ్రహము సాగెను. ఒక నెల దినము లా మహాత్ముని దిక్కే ప్రభుత్వము చూడ సాహసింప లేదు. ప్రభుత్వమువారి లైసెన్సుపై గీయబడు తాటిచెట్లను నఱుకు కల్లు సత్యాగ్రహ ముప్పు సత్యాగ్రహ మునకుఁదోడాయెను. పెషావరు, చెన్నపట్టణములలోఁ దుపాకి

కాల్పులు జరిగెను. రత్నగిరి, పాట్నా, కలకత్తా మొద లగు నగరములలోఁ బోలీసులు చెప్పరాని యమానుష కృత్యములఁ జేసిరి. గాంధీజీని బ్రభుత్వమువారు కారాగార బంధితునిఁ గావించిరి. 'దర్శన' సత్యాగ్రహమున శాంతి సైనికులు మన దేశ చరిత్రములో నమూల్యమైన నిజరక్తా క్షరముల నవ్యకావ్యరీతు లుపచరించిరి. స్మారకము తప్పి పడిపోవు వఱకును నిర్దాక్షిణ్యముగాఁ జావఁగొట్టిన లాఠీ దెబ్బలఁ జూచి విదేశీయులే నిశ్చేష్టులైరి. చివరకు ప్రభుత్వము చేయునది లేక, లండనులో 'రౌండు టేబిల్ సమావేశ' మను మిషచే గాంధీజీని విడుదల చేసి, కాంగ్రెస్సుతో రాజీకి రావలసి వచ్చెను. 'గాంధీ-ఇర్విన్' ఒడంబడిక భారత దేశమునకు రాజకీయ స్వాతంత్ర్యమును గొని రా కున్నను, గాంగ్రెస్సునకు, మహాత్ముని నవధర్మమునకు నద్వి తీయ నైతిక విజయ లాంఛనముగాఁ బ్రకాశించెను.

మహాత్మునికి భారత దేశ దాస్యవిముక్తి సంపాదనమే జీవితములోని ప్రధాన విషయము గాదు. ప్రపంచములో నష్టమైన ధర్మము నుద్ధరించి సత్యాన్వేషణము ప్రపంచము నకు బోధించి, యేకము, నిత్యము, నద్వితీయము నైన పర సత్య మెఱుఁగు మార్గము నవధర్మ మార్గ మొక్కటియే యని ప్రబోధించుట కవతరించిన యా యోగీశ్వరేశ్వరుఁ డెల్ల చిన్న విషయములలో నిజప్రతిపాదిత నవధర్మాను గుణములైన సాధన సంపత్తినే సేకరించి ప్రకటించెను. అట్టి విజయ సాధనములలో బ్రహ్మాస్త్రము సత్యాగ్రహము. ఇది

యమోఘము. సత్యాహింసలను మ్రానుగాఁ గలిగిన మహావటవృక్ష మయ్యెది. దాని యసంఖ్యాకములైన శాఖలలో శాసనోల్లంఘన మొక్కటి. దాని ప్రభావము నా సహస్రఫణాలంకృతుఁడైన యాదిశేషుఁడును వర్ణింపఁజాలఁడు. సత్యాగ్రహబాణమును బ్రయోగించు వీరధన్వి సమస్త కష్టముల కోర్చి స్వార్థము నిరసించి పరుల యుత్కృష్టాభివృద్ధికిఁ బ్రాణత్యాగమైనఁ జేయ సంసిద్ధుఁడై యుండును. అట్టివానికెన్నఁడు నపజయ మన్న మాట గలుగదు. శాంతముతో నచ్చఁజెప్పియో, ప్రేమచే హృదయమును మార్చియో ఆత్మశిక్షణము. ఆత్మనిగ్రహము, ఆత్మశౌచము మున్నగువానివలన లభించిన యద్వితీయానంతాత్మశక్తిచే నతఁడు శత్రులోకమును మిత్రులుగా మార్చివేయును. ఇది మహాత్ముని నవధర్మ సిద్ధాంతములోని సత్యాగ్రహ సాధన రహస్యము. ఈ సత్యాగ్రహసాధనము నపూర్వ మహోద్యమమున నుపయోగించు సమయ మాసన్న మాయెను. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధము ప్రారంభ మాయెను. పాశ్చాత్య రాజకీయ చరిత్రను బరిశీలించిన నెవరికి వారు సామ్రాజ్య సంపాదనోద్యోగ సంరంభులై పరరాజ్యకబళనోద్ధతి నపజయభీతి నధికార సామ్య సిద్ధాంతము ప్రతిపాదించుట సువ్యక్తమగును. ప్రతి ప్రభుత్వము తా మతిధర్మపరులైనట్లును, దమ ప్రతిస్పర్థి ధర్మబాహ్యుఁ డనియు, నియంత యనియు, నాసుర ప్రభువనియుఁ బ్రగల్భము లాడుట యాచారము. హిట్లరు యుద్ధము ప్రారంభించినంతనే ప్రపంచ ప్రభుత్వము

విరుపక్షములుగాఁ జీలిపోయెను. వారందఱు ఫాసిస్టులు, నాజీలు నఁట! వీరు ప్రపంచశాంతిఁ గాంక్షించు మిత్రమండలి యఁట! ప్రపంచ జనసంఖ్యలో నైదవ వంతుగాఁ బరఁగు సుమారు మూఁడు వందల యేబది మిలియనుల భారతీయులను బానిసలుగాఁ దమ యినుప మడమలతోఁ ద్రొక్కి పెట్టిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము మిత్రమండలిలోని ముఖ్య సభ్యుఁడు గాకపోయిన మఱెవ్వ రగుదురు! ఇన్ని సంవత్సరములనుండి స్వాతంత్ర్య సమర మొనర్చుచున్నను భారతీయులఁ దృణీకరించిన ప్రభుత్వము నిజ సమర సన్నాహములోఁ బాల్గొనలేదని ప్రతి స్వతంత్ర పిపాసువును గారాగారబద్ధునిఁ జేసి, లాఠీదెబ్బలు కొట్టి, దేశము నిర్వీర్యముఁ గావింపఁ బ్రయత్నించెను. ఈ సమయమున మహాత్ముఁడు వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహమును మాత్రమే ప్రతిపాదించెను. శత్రువులు క్లిష్ట పరిస్థితిలో నుండు సమయమున, వారిని జయించు కాంక్షతో, నా సమయమును బురస్కరించుకొని చెలరేఁగుట యుదార పురుష లక్షణము కాదనియు, భారత భూమి నట్టి యధర్మ మసంభవ మనియు, నీ ప్రపంచ యుద్ధము వ్యక్తిగత లాభాపేక్షపై నాధారపడి యున్నదే కాని పీడిత ప్రజానీకమునకు శాంతి సౌఖ్యముల నొసంగునది కాదనియు, దానితోఁ దమ కేమాత్రమును సంబంధము లేదనియు నుద్ఘాటించెను. వ్యక్తిగత సత్యాగ్రహము బధిర శంఖారావమాయెను. క్రిప్సు రాయబారమును నిరర్థక మాయెను. యుద్ధము ముదురుచుండెను. ఇంక వేచియుండుట

మూర్ఖత్వమని నిర్ధారణ మాయెను. ఆగష్టు సత్యాగ్రహము ప్రారంభింపఁబడెను. నాయకు లందఱును బంధితులైరి. ప్రజలలో రేకెత్తిన రాజకీయ చైతన్యము, స్వాతంత్ర్య పిపాస గట్లు తెగి వెల్లివిరిసెను. ప్రపంచయుద్ధము ముగిసి ఇంగ్లాండులో లేబరు ప్రభుత్వము 'అట్లీ' నాయకత్వమునఁ బదవిలోనికి వచ్చెను. బ్రిటీష్‌వారికి వివేకోదయ మాయెను. భారత దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము లభించెను.

మహాత్ముని జీవితమును మూఁడు ముఖ్య దశలుగా విభజింప వచ్చును. పుట్టినదాది దక్షిణాఫ్రికానుండి తిరిగి భారత దేశమున కరుదెంచుపర్యంత మొకటి; ఇది సాధన దశ. భారత దేశమునకు స్వాతంత్ర్యము సంపాదించునంత వఱకు రెండవది. ఈ సమయమున ముఖ్యముగా మన దేశమునకును, దద్వారా ప్రపంచమునకును సత్యాగ్రహ మమోఘైకైక సాధనముగాఁ బరిణమించినది. చివరది నవకాలీ, కలకత్తా, ఢిల్లీల పర్యటన మూలమున నిజ నవధర్మపీయూష బిందువులను విశ్వ సౌభ్రాత్ర ప్రాదుర్భావమునకై లోకమందంతట వెదజల్లిన కాలము. ఈ భారతపిత, జగజ్జ్యోతి, యవతార పురుషుఁడు లోకసంగ్రహార్థము మాయామానుష రూపము ధరించి గావించిన చర్యలనన్య సామాన్యములు; ప్రబోధించిన మార్గములు వేదోక్త ముక్తి పథములు; జీవిత సంఘటన లానందామృత బిందువులఁ జిందు భారతీయ సనాతన సంస్కృతి నిధానములు.

మహాత్ముని ప్రవచనములు నిగమసదృశములు. వేదో పనిషత్ప్రతిపాదకమైన సనాతన హిందూ మతము సర్వోత్కృష్టమైనదనియుఁ, దాను వేదములనినను, నుపనిషత్తులనినను, బురాణములనినను, అవతారములనినను, విశ్వాసము కలవాఁడ ననియు, వర్ణాశ్రమ ధర్మము వైదికంబే యనియు గోపూజ సర్వశ్రేయస్కరంబనియు, సగుణోపాసనమునందు దోషము లేదనియుఁ జెప్పి యాతఁడు గీతయే తన జీవిత రహస్యమని ప్రకటించెను. ఒకప్పుడు మహాత్ముఁడు, రవీంద్ర కవీంద్రుఁడు 'ఫెష' రను నమెరికా దేశపు మతగురువును గలసి ప్రసంగించు సందర్భమున విగ్రహారాధన విషయము ప్రసక్తము కాఁగా మహాత్ముఁడు హరిజన దుఃస్థితిని దలంచి యుత్తేజిత హృదయముతో 'ఆ చెట్టు నీడను జేగురు పూసిన యా శిలావిగ్రహమే తిండిలేక మలమల మాడు మాలవాని భగవంతుఁడు కదా! వానికిని, ననంతుఁడు, నాద్యుఁడు నిర్గుణుఁడు నైన యా పరమాత్మకును మధ్యఁగల యేకైక సంబంధము త్రుంపివేయఁ బ్రయత్నించుట యసందర్భ' మని వచించెను. గురుదేవుఁడు జ్ఞానయోగి; విగ్రహారాధన మనిన సహింపఁడు. ఆ వాదము నతఁ డతినిశితముగా ఖండించెను. 'దేశములోని నానావిగ్రహముల నా మహాజలనిధి గర్భమునఁ బడవేసి యావద్భారతమును బవిత్ర మొనరింపవలె' నని చెప్పెను. ఒక నిముసము గంభీర నిశ్శబ్దము; పిమ్మట నతి ప్రశాంతము, నతి గంభీరము నైన హృదయ నిర్గత వాక్కులతో మహాత్ముఁడు 'పంగువునకు

నడక నేర్పనిదే చంకలో నున్న కఱ్ఱ నూడఁబెఱుకుట యధర్మము. ముందుగా వాని కది నేర్పు బాధ్యత మన యందున్న'దని హెచ్చరించెను. హిందూ మతసార 'మహింసా పరమో ధర్మ' యని గావించు సత్యాన్వేషణమే యని చెప్పెను. అట్టి నిరవధిక సత్యాన్వేషణము నేఁడు కృశించి, చైతన్య రహితమై క్షీణించి యుండుటకు మన మనోభౌతికదుర్బలత్వమే కారణమనియు, నచిరకాలములో నా దౌర్బల్య మపనోదింపఁ బడిన వెంటనే హిందూమత మపూర్వతేజఃస్ఫూర్తితో సర్వప్రపంచమును సమ్మోహన మొనరించివైచుననియుఁ బ్రకటించెను.

'మానవుఁడు తన నిత్యజీవితములో యమనియ మముల రెంటిని మఱవరాని ముఖ్య విధులుగా గ్రహింప వలెను. సత్యాన్వేషణము యొక్క యారముగ్గిన ఫలమే అహింస. అహింసయే సత్యహృదయము. అహింసాప్రాప్తికి బ్రహ్మచర్యము, అస్తేయము, అపరిగ్రహము ననునవి ముఖ్య సాధనములు. అహింసయే మోక్షము ; మోక్షమనఁగా సత్యము నెఱుంగుట. గీత హింసాభయములనుండి పైకిఁ దీసి మానవునకు మోక్షమిప్పించు నుత్తమ గ్రంథరాజము. హృదయమునందు జనించు కార్పణ్యదోషమును దొలఁగించి, చిత్తశుద్ధి గలిగించి, ఆత్మశక్తి నొసంగు మంత్రమే గీత. గీతయందు శ్రద్ధాభక్తులు కలిగినవాఁడు హిందూ మహమ్మ దీయ భేదభావము విసర్జించి ద్వంద్వాతీతుఁడై పరఁగును కాని తోడి మానవుల ద్వేషింపఁజాలఁడు. విశ్వప్రేమయే పరమా

వధిగాఁ గల కర్మఫల సన్న్యాసమే, అనాసక్తి యోగమే గీతా రహస్యము' అని మహాత్ముఁడు గీతాప్రబోధము గావించెను. మహాత్ముని ప్రబోధ మహా వాక్యములలో దొరలని మానవ సంబంధ విషయమే లేదు. హిందూ మతౌత్కృష్ట్య చర్యలో నతఁడు వర్ణాశ్రమ ధర్మ ప్రాశస్త్యమును సహేతుకముగాఁ బ్రతిపాదించెను. వర్ణాశ్రమ ధర్మము నిరహంకారతను సూచించును, వంశ పారంపర్యముగా వచ్చు కుల వృత్తినే జీవనోపాధిగా గ్రహించి, నైతిక పథము విసర్జింపక మనుటయే వర్ణాశ్రమధర్మ మనియు, భగవంతుని సమస్త సృష్టిలోను మానవుఁ డొక్కఁడే తన సృష్టికర్త నెఱుంగఁ దలంపు కలిగి ప్రవర్తించు వాఁడనియు, నీ వర్ణాశ్రమ ధర్మ మార్గము ప్రాపంచిక సౌఖ్యములనుండి విముఖత్వము కలిగించి పరమేశ్వరు నెఱింగెడు విజ్ఞానముఁ బ్రసాదించుననియుఁ జెప్పెను. నేఁటికాలపు టజ్ఞులు కొంద ఱీ మర్మమెఱుంగక వర్ణాశ్రమమనిన నాధునిక కులతత్త్వమేయని యర్థము చెప్పుకొనుచు సనాతన హిందూమతమును దూషించెదరనియు, నది సరికాదనియు దిద్దిచెప్పెను. ఆర్షప్రోక్తమైన చాతుర్వర్ణ్యప్రాశస్త్యము నుగ్గడించుచు, నది 'న్యూటన్' మహాశయుని విశ్వాకర్షణ సిద్ధాంతమువలెఁ బ్రతిపాదితముకాక పూర్వమునుండియు ననాదిగా వచ్చుచుండిన మహత్తర ధర్మమనియు, నది హిందూ క్రైస్తవ మహమ్మదీయాది నానామతస్థులకు నత్యవసరమైన లౌకికనియమమనియుఁ జెప్పెను.

ఇంకొకచోట గోమాతయే ధర్మదేవతాస్వరూప మనియు, నది హైందవ సంపత్తియనియు, దాని నేనాఁడవజ్ఞ చేసితిమో యానాఁటినుండియే ప్రపంచపతనము ప్రారంభ మనియు, గోసేవ సకలప్రాణిసమానత్వమును, నహింసాతత్త్వ మును బ్రతిపాదించి మోక్షము ప్రసాదించుననియుఁ జెప్పెను. మఱియొక తావునఁ జిత్తశుద్ధి గలిగిన భక్తుఁడు విషమావస్థ నెందియున్న సమయమున భగవంతుని నేకాగ్రచిత్తంబునఁ బూజించి ప్రార్థించిన నంతర్యామిగా నతని రక్షణ కరుగు దెంచుననియు, నా చిత్తశుద్ధికి, నా యేకాగ్రచిత్తతకు నుప వాసము ముఖ్యోపకరణమనియుఁ జెప్పెను. మహాత్ముఁ డంటని విషయము, ఈయని హితబోధ, పలుకని సత్యము ఆచరింపని ధర్మములును లేవు. స్త్రీలకు విద్యార్థులకు, పిన్న లకుఁ బెద్దలకు బండితులకుఁ బామరులకు, దేశనాయకులకు లోకసేవకులకు నాతఁడమూల్యోపదేశ హితవాక్యములతో, బ్రబోధ మొసంగెను. పంచములనియు, నంటరానివారనియు, మతబాహ్యులనియు వ్యవహరింపఁబడు చండాలుర హరి జనులుగా మార్చి, పతితపావనుఁడై పరఁగెను. మాలవారి నుద్ధరింప నీతఁడు పడిన శ్రమ మనంతము. దేశములోని సనాతనధర్మాచార పరాయణులైన హైందవ మతపండితులఁ బ్రతిఘటించి రాష్ట్రరాష్ట్రమున, నూరూరఁ బర్యటించి తన నవధర్మమంత్రోపదేశము భారతీయప్రజానేకమునకుఁ గావించి సభలలో నుపన్యసించి కోట్లకొలఁది సామ్రాజ్యార్జించి హరి జనోద్ధరణార్థము వెచ్చించి, సవర్ణ హైందవ హృదయ పరి

వర్తనార్థ ముపవసించి యుపవసించి యాలయప్రవేశ భాగ్య సంధాయియై, చ్యుతోద్ధారకుఁడు, దరిద్రనారాయణుఁడు నని ప్రస్తుతిఁగాంచెను.

మహాత్ముని జూడఁగలుగు భాగ్యము భగవానులతోఁ గలసి తిరుగు మహాభాగ్యమువలెఁ దొలిబాముఁ జేసిన పూజాపుణ్యఫలమేయని ప్రస్తుతింపనగును. ఆతని సహచరులయి తిరిగిన యదృష్టవంతులు ప్రచురించిన సంఘటన లెఱింగిన మహాత్ముని దివ్యమాహాత్మ్యము ద్యోతితమగును. కాకాసాహెబ్ కుమారుఁడు కలేల్కారు మహాశయుఁడు పాశ్చాత్యదేశములలోఁ బెద్ద విద్యలు గడించిన యింజనీయరు; వైజ్ఞానిక శాస్త్రజ్ఞుఁడై భారతపౌరులు తమ మూఢవిశ్వాసములతో మన సంస్కృతి, నాగరకతలను విధ్వంసము గావించిరని విచారించు పండితుఁడు; మహాభీకరమైన బీహారు భూకంపము మనమొనర్చిన అస్పృశ్యతాఘమునకుఁ బ్రతిఫలముగా భగవంతుఁడు పంపిన యతి ఘోర శిక్ష యని మహాత్ముఁ డిచ్చు హెచ్చరిక నీసడించిన నవనాగరికుఁడు. అతఁడు రాజకోట సమస్యాసమయమున నుపవసించిన మహాత్మునికి సేవచేయుచుండెను. ప్రాంతీయ సమస్య అఖిలభారత సమస్యాస్వరూపముఁ దాల్చెను. మహాత్ముఁ డొనరించు దైనందిన ప్రార్థనోపన్యాసములకుఁ బ్రజలు లక్షలాదిగఁ, దండోపతండములుగ వచ్చుచుండిరి. అది సహింపలేని రాజోద్యోగులు దుండగీండ్రఁ బంపి యా సభలలో నల్లకల్లోల ముప్పతిల్లఁజేసి ప్రజల భయపెట్టఁదలం

చిరి. ఒకనాఁటి సభలోఁ బలువురు ముష్కరులు లాఠీలతోఁ బ్రత్యక్షమై. సభ్యుల నదలించుచు మహాత్ముని దిక్కునకు వచ్చుచుండిరి. కాంగ్రెస్ వలంటియర్లహింసామార్గమున నా యలజడి మాన్పఁ బ్రయత్నించియు విఫలులైరి. ఇది తెలి యని మహాత్ముఁడు ప్రార్థనానంతరము తన మోటారు సమీపించులోపున నాదుష్టు లామహాత్మునిఁ జుట్టుముట్టిరి. అప్పుడే ప్రజలలోఁ గలకలము పుట్టెను. కలేల్కరు మహా శయునకు బ్రమాదము నిశ్చయమని తోఁచెను. అశాంతి హింసాస్వరూపము దాల్చుట నిశ్చయము ; అది యంతటితో నాగక మహాత్ముని కపాయము నాపాదించుట తథ్యమని తొందరతొందరగా మహాత్మునియెద్దకుఁ జేరెను. ఇంతలో నప్పుడే సభలోని ప్రజలు గుంపులు గుంపులుగా దొమ్మి యుద్ధమునకు దొరకొనుచుండిరి. మహాత్ముని శరీర మాపాద మస్తకము కంపింపఁ బ్రారంభించెను. అది భయవిహ్వాలత కాదు. సకలలోకాభయప్రదాయియైన మహాత్మునకు భయమా! కాదు కాని జరుగనున్న రాక్షసకృత్యమునకు, హింసాప్రమేయమునకు మహాత్ముని హృదయము చివికిపోవు చుండెను. ఆర్తరక్షకుడైన మహాత్ముని రక్షించు టెట్లని కలేల్కరు బాధపడుచుండెను. అకస్మాత్తుగా మహాత్ముడు నిమీలితలోచనుడై తారకమంత్రము జపించెను. కనులు విప్పి వలంటియర్లను, నాశ్రమబాలురను వెంటనే యాస్థలము విడిచిపొమ్మనెను. ఆనాడుఁ దాను పాదచారియై కాని, మోటారులో రాననెను. వెంటనే యా దుర్జననాయకుని

దగ్గఱకుఁ బిలిచి, 'నీకేమి కావలయును నాయనా! సందేహ నివృత్తికై నావాక్యా! అడుగు మేప్రశ్నకైనఁ దగు సమాధానమిచ్చి నచ్చఁజెప్పెదను. ఆత్మశాంతికై నాయీశరీరమా! తీసికొనుము నిరభ్యంతరముగా. దీని కింత సంకోచ మేల! నీ యభీప్సితమేమియో తెలుపు'మని నిశ్చల మనస్సుతో పూర్ణహృదయముతో, నానందతుందిల ముఖారవిందముతో, ననునయభాషణములతో నాదరించి పలుక, నా హృదయములో నేమహాశక్తి కుంభీభూతమైయుండెనో, యా ప్రేమార్ద్రవాక్కులలో నేదివ్యమంత్ర మిమిడియుండెనో, ఆ దుండగీండ్రు ముగ్ధులైపోయిరి. వారి నాయకుఁడు మహాత్ముని ముందు నిటలతటము సోక కేలుదోయి మొగిడ్చి, తన యపరాధమున కాంతరంగిక వేదనఁ బొందుచు, 'నా భుజముపై కేలూదిదయచేయుఁడు; మీగమ్యస్థానమునకుఁ గొనిపోయెద' నని ప్రార్థించెను. స్వయంకృతాపరాధములకు నిజముగాఁ బశ్చాత్తాపమునొందువారిని భగవంతుఁడు సర్వథా సంరక్షించును. మహాత్ముఁడా సాయంసమయమున వాని భుజముపై చేయివైచుకొని కాలినడకఁ దన గమ్యస్థానముఁ జేరుటఁ జూచిన కలేక్కరాది యావత్ప్రజలును మహాత్ముని దివ్యశక్తికి నాశ్చర్యచకితులై మూకులై హృదయములలో నమోవాకము లర్పించిరి.

ఒక పర్యాయ మొక భక్తురాలు పాముల నేమిచేయవలెనని గాంధీమహాత్మునిఁ బ్రశ్నించెను. దానిపై నాతడు మనలోని విషయవాంఛాపన్నగములను దప్పక సంహరింప

వలెననియు, విషసర్పంబైనను మన మద్దానికపాయం బాపా దింపనియెడల మనల నది హింసింపదనియు, నందుచే నంతరరిషడ్వర్గమును జయించిన సాధువునకు భయ మనవసరమనియుఁ జెప్పెను. ఒకనాఁ డొక నాగసర్పము మహాత్ముని సమీపించి, నిజవదనజనితవిషదహనశిఖలు మెఱయఁ, దన నిడుద యొడలితో మహాత్మునిఁ బెనగొనియెను. క్షణకాల మాతఁడు జడుని భంగి చేష్టలు తక్కియుండి తారకమంత్ర రాజోచ్చారణంబుసేయుచు, నియ్యది నన్నఱచినను నిర పాయంబుగా నిది రక్షింపఁబడునుగాక యని ధ్యానించు సమయమునఁ బరివృత బంధుజన మ్మాతనిఁ గనుఁగొని తత్ప్రభావంబు నెఱుంగక 'దుర్మదంబున వీ భుజంగమంబు మన మహాత్ముని మేనఁజుట్టుకొని మానకయున్నది, కఱచునేమో ' యని భయభ్రాంతులై హృదయార్తిం దూలిరి. అంతఁ గొంతవడి కా సర్పము మహాత్ముని స్కంధభాగం బారోహించి, కంఠమాలగా నమరి, మౌళిపైఁ దన విశాల ఫణమ్మున సితాతపత్రమువట్టెను ; మహాత్ముఁడు, ననాది మధ్యాలయుఁడైన యాయహిభూషణుని సొంపునం దనరెను. ఒక ముహూర్తమాత్ర మిట్లు జరిగినంతట నా నాగంబు మెల్ల మెల్లఁగా మహాత్మహృదయనిర్గత ప్రేమాశీస్సులచే భవ భయహరముగా నచ్చోటువాసి తిరోహిత మాయెను. మర్నాఁ డా విషయము వార్తాపత్రికాముఖమున యావద్భారతమున వ్యాపింపఁగా మహాత్ముఁడు భారతసమ్రాట్టగు శుభచిహ్న మది యని ప్రజలు సంతోషించిరి.

ఇంకొకపరి నొక మిత్రుని పుత్రునకు దృష్టిదోషము కలిగెను. అతఁడు ప్రాచ్యపాశ్చాత్య వైద్యశిరోమణుల కందఱకుఁ జూపఁబడెను. వెళ్లవలసిన వైద్యశాలలకు వెళ్లిరి. యూరపులోని యాధునికశాస్త్రవిజ్ఞానులుకూడ దృష్టి రాదనిరి. కాని యామిత్రుఁడు భక్తుఁడు; మహాత్ముని సునిశ్చల భక్తితో భజియించువాఁడు. మహాత్ముని యాశ్రమమునకుఁ దనకుమారునిఁ గొంపోయి, యా రాజీవనేత్రుని పాదపద్మము లాశ్రయించెను. లోకసంగ్రహార్థము తనువు దాల్చిన యా మహానుభావుని కింకొక యవకాశము లభించెను. మానవున కహంకార మనర్థదాయకమనియు, నిశ్చలభక్తితో భగవంతునిఁ బ్రార్థించి భజియించువారి కతఁడసంశయంబుగా నార్తిహరుడై తన్నైన నిచ్చు ననియు నిదర్శింప నెంచి యా బాలకునిఁ దన యాశ్రమమున నుంచుకొని, కంటికి పుట్టమన్న పట్టువేయుచు నహోరాత్రములా నేత్రరోగి తల్పమున నుండి పరంధాముని, భగవంతుని నిరవధికనిష్ఠతో ధ్యానించి ప్రార్థించి, చివరకు 'కనులు పోయెను, దృష్టిరా'దనిన గ్రుడ్డి బాలునకు దృష్టి ప్రసాదించెను. తరువాత నా బాలుఁడు పెద్ద చదువు లభ్యసించి గొప్ప డాక్టరాయెను.

మహాత్ముఁడు వొనరింపని ఘనకార్యము లేదు. హరిజనోద్ధరణముతో పాటు పానపిశాచమును బాఱఁద్రోలి దరిద్రజనమునకు సౌఖ్యసంధాయి యాయెను. పాశ్చాత్యసిద్ధాంతసింధువులోఁ గమ్యూనిస్టు కల్లోలముచే ముంచివేయఁబడనున్న సమయమున, శ్రామిక వర్గమునకుఁ దన నవధర్మ

మార్గ ముపదేశించి విపత్పరంపరలనుండి సముద్ధరించి జీవిత శాంతి నొసంగెను.

కొందఱు గాంధీమహాత్ముని మహాత్ముఁడనిరి. కొందఱు రాజకీయవీరుఁ డనిరి. మఱికొందఱు హిందూమతప్రవక్త యనిరి. ఇంకను గొందఱు సామాన్య మానవసహజలోప భూయిష్ఠుఁడైన పురుషుడే యనిరి. మఱియును గొందఱు విప్లవకారుఁడనిరి. ఎవరేమన్నను, బురుషుఁడు నవధర్మమార్గ గామియై పురుషోత్తముఁడు కాఁగలఁడను గీతాప్రబోధ లక్షణ మునకుఁ దన జీవితముఁ లక్ష్యమై తనరినవాఁడు మహాత్ముఁడు. ఎటువంటి క్లిష్టపరిస్థితిలోను గలఁతవారని స్థితప్రజ్ఞుఁడు. రాజకీయములలో సహితము ధర్మమార్గ మనవలంబనీయము కాదనియు, మానవునిపరమావధివలెనే తత్సాధనసంపత్తియు నుత్కృష్టమైనదై యుండవలెననియుఁ బ్రబోధించిన ప్రాచీన భారతసంస్కృతి స్వరూపమైన నవధర్మమూర్తి. అమెరికా దేశస్థులైన కొందఱు క్రైస్తవమతప్రబోధకు లీతఁడు జేసు నాథుని యపరావతార మనిరి. గాంధీజీ 1921 నాఁటికే మహాత్ముఁడని, భారతదేశమును లోకమంతయు నుద్ఘోషించి నవి. ప్రపంచమునం దింతటి పలుకుబడి గలిగిన వ్యక్తి 'నభూతో నభవిష్యతి'. ప్రజాప్రభువు. నుత్కృష్టావతార మూర్తియు నైన శ్రీరామచంద్రునకుఁగాని, శ్రీకృష్ణభగ వానునకుఁగాని, బుద్ధభగవానునకుఁగాని, ఏసుక్రీస్తునకుఁ గాని యింతటి ప్రఖ్యాతియు, నింతటి పలుకుబడియు నుండి యుండలేదు. ఇట్టి లోకైకమహనీయతారహాస్య మాతని

సాధుజీవితమం దిమిడియున్నది ; ఆతని జీవిత శిక్షణమునం దాగియున్నది ; కష్టజీవుల జీవితకష్టమును బంచుకొనఁగల్గు టలోనున్నది ; అతని త్యాగములో నున్నది. మానవుఁడాత్మస్వాతంత్ర్యము నెఱింగి భగవద్భీతి గలిగియుండిన ప్రపంచములో మఱిదేనికిని నాతఁడు భయపడవలసిన యవసరము లేదని బోధించి మట్టిని బంగారముగా మార్చివేసెను. ఆనాఁడు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు రణరంగమున నిల్చి కార్పణ్యదోషోపహతుఁడైన యొక భారతునకు గీతాబోధ మొనర్చెను ; నేఁడీ గాంధీ భగవానుడు సమస్తభారతీయులకును, సకల ప్రపంచమునకును నేతద్గీతా రహస్యమును దన జీవిత రహస్యముగాఁ జేసి యనుభవవేద్య మొనరించెను. కౌపీన ధారియై, సన్న్యాసియై, ద్వంద్వాతీతుఁడై అరిషడ్వర్గము నాఁగి, మమకారమును ద్రుంచి, మానవసేవయే మాధవ సేవయని యనాసక్తి యోగమును లోకమునకుఁ బ్రబోధించిన యోగీశ్వరేశ్వరుఁడు. గాంధీమహాత్ముఁడు నవకాళీ కలకత్తా ఢిల్లీ సంఘటనలలోఁ దన నవధర్మప్రభావమును బ్రకటించి యిఁకఁ దన యవతారకార్యము నిర్వహింపఁబడెనని యవతారోపసంహారమునకు సమయము వేచియుండెను. నాలుగురోజుల ముందు తనపై బాంబు ప్రయోగించిన యువకు నతఁడు కృత్యాకృత్యవివేకహీనుఁడైన బాలకుఁడనియు, నతని క్షమింపవలెననియుఁ బల్కి ప్రజాప్రభుత్వ శిక్షనుండి తప్పించి కాపాడెను. ద్వేషవిశీర్ణాత్ములైన ప్రజల కృపణత్వము తొలఁగింప నిరశనవ్రతము పూని యప్పుడే

ఉపవాసదీక్ష నుపసంహరించెను. ఇంకను శరీరమున నీరసము మిక్కుటముగా నుండెను. దివాకరు కెండల్కరు మొదలగు కొందఱు మిత్రులు కూర్చుండియుండిరి. ప్యారీలాల్జీ యప్పుడే లోనికివచ్చెను. ప్యారీలాల్జీని జూచుట తోడనే యే విస్మృతవిషయము స్మృతికివచ్చెనో కాని, దివాకరమహాశయుని, "యదువీరులందఱును మదిరాపానవివర్ధమాన మదసమ్మర్దోగ్రరోషాంధులై కృష్ణసమక్షముననే తమలోఁ దామ కలహించి, నీతై, నష్టదశంజిక్క శ్రీకృష్ణుఁ డేమి యొనర్చె" నని ప్రశ్నించెను. అంత దివాకరుం డిట్లని యెను: "అట్లు వసుదేవుం డన్యాయప్రవర్తకులగు దుష్టుల సంహరించి, న్యాయప్రవర్తకులగు శిష్టులఁ బరిపాలనంబు చేసి, బలరామసమేతంబుగా ద్వారకానగరంబు వెడలినంగని యాదవులు తమలోఁదామ మదిరాపానమత్తులై, మత్సరంబున నుత్సాహకలహంబునకు గమకించి యొండొరులం దాఁకి భండనంబున నందఱుంబొలియుటకు నగి నగధరుండును, రాముంను జని చని యప్పరమేశ్వరుం డొక మార్గంబునం జని, యొక్క నికుంజపుంజంబు చాటున విశ్రమించుటం జేసి చరణంబు వేఱొక చరణంబుమీఁద సంఘటించి చంచలంబుగా వినోదంబు సలుపు సమయంబున నొక్క లుబ్ధకుండు మగృయార్థంబుగా వచ్చి, దిక్కులునిక్కి నిరీక్షించుచుండ వృక్షంబుచాటున నప్పరమపురుషుని చరణకమలంబు హరికర్ణంబు గాఁబోలునని దానింగని శరంబు శరాసనంబునందు సంధానంబుచేసి యేసిన సరోజనేత్రుండు వానిం గరుణించి

'నీవు నిమిత్తమాత్రుండ, వింతియె' యని ప్రాయోపవిష్టుం డైనవానికి వైకుంఠపదంబొసఁగి, తానును శతకోటి సూర్య దివ్యతేజోవిభాసితుండయి నిజపదంబున కరిగె.'' కథ సమస్తమును విని 'ఆహా! యట్లా!' అని, కాంగ్రెసువాదు లుద్యోగమదిరాపానమత్తులై జాతివైషమ్యమత్సరంబున నుత్సాహకలహంబునకు గమకించు ప్రజల దిద్ది సవరింపఁ జాలక, తమలోఁదాము కలహించి, మహనీయ దివ్య ప్రజా సేవాసంస్థయగు కాంగ్రెస్సును బొలియింపఁబోవుచున్నారు కదా యని విషాదమానసుడై పలికెను.

జనవరి 30, 1948 నాడు యథాప్రకారము సాయం కాలపుఁ బ్రార్థనసభకు మహాత్ముడు 5 గంటలకు బిర్లా భవనమువీడి సభామంటపమునకు బోవుచుండెను; తన మనుమ రాండ్రిద్దఱి భుజములపై రెండుచేతుల నానించి నడచు చుండెను. ఇంతలో నొక యువకుడు, ముప్పది ముప్పది యైదువత్సరముల ప్రాయమువాడు, కాకీదుస్తులతోఁ గిరాత హృదయముతో జనసమ్మర్దమును దొలఁగించుకొనుచు ముందుకువచ్చి, యాలస్యకారణమునఁ దొందర తొందరగా ముందుసాగిపోవుచున్న మహాత్ముని మార్గమున కడ్డుగావచ్చి పాదములకుఁ బ్రణమిల్లి పాదధూళిని గనులకద్దుకొనఁబోవు చున్నవానివలెఁ గానంబడి యొక మనుమరాలు వారింప బోవఁగా నామెను ద్రోసివేసి. గుప్తాయుధమును బైకిఁదీసి, రివాల్వరుతో మహాత్ముని హృదయమే లక్ష్యముగా మూడు కాల్పులు కాల్చెను. మహాత్ముఁడును, 'ఇదం ఖలు బ్రహ్మ'

మను వేదాంత రహస్యమును విశ్వసించువాఁడు గావున 'గాడ్సేకు' వినయవినమిత నమస్కార మొనర్చుచు, రామ తారకమంత్రరాజ ముచ్చరించుచు నవ్వు రాజిల్లు మోముతో నేలకు వ్రాలి నిర్వాణపథమ్ముఁ జేరెను.

ఈ పరమయోగీంద్రుడు, పురాణపురుషుఁడు భౌతిక శరీరమును విసర్జించియుఁ దన దివ్య తేజస్సుతోఁ బదునాల్గు భువనములు నింపివేసిన జగజ్జ్యోతి. అతనికి నొడలెల్లఁ జేతులై తనరఁ గేల్మోడ్చి నతులొనరించి, మహాత్మప్రసాదిత నవధర్మపథగాములమై తరింతుముగాక.

సీ॥ ఈ యుత్తమశ్లోకుఁ డెలమి జన్మింపంగ
నఖిలప్రపంచంబు ననఘమయ్యె,
ఈ పుణ్యవర్తనుఁ డే ప్రొద్దు నుండంగ
భారతమహిమంబు వసుధఁ జెరిగె,
ఈ పురుషశ్రేష్ఠు నీక్షించి భక్తితో
దరిఁజేరి నరులెల్ల ధన్యులైరి,
ఈ నవధర్మి తా నెఱిఁగి బోధించిన
యంతనే నిష్ఠేదమయ్యె జగము,

గీ॥ ఈ జగన్మోహనాకృతి నీశావ
తారమున్ వివశాత్ములై తనియఁగొలిచి
భక్తబృందమ్ము భవబంధభయము తొలఁచి
చూఱఁగొందురు మోక్షమ్ము సులభముగను ॥

ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః

2. జేసు రక్షకుఁడు

ఆనాఁడు గగన భాగమునఁ దూర్పు దిక్కుగా నొక వింతనక్షత్రము ద్యోతితమాయెను. పురాణపండితులైన ముగ్గురు దైవజ్ఞులా వింత నక్షత్రమునుదయమున విశేషార్థము గ్రహించినవారై హీరోద్ ప్రభువునుజేరి "రాజా! అనంతదివ్యప్రభల నీనుచుఁ దారాపథమున దేదీప్యమానమై విరాజిల్లుచున్న యీ వింతనక్షత్రమును గాంచితివా! మన ప్రభువు, రాజాధిరాజు, దీనజనావనుఁడు, పతితపావనుఁడు లోకరక్షకుఁ డవతారముదాల్చెను. ఆ మహాత్ముని దివ్యరూపసందర్శనభాగ్యము మాకెక్కడ లభించునో దయచేసి తెలియఁజేయవే" యని ప్రార్థించిరి. అశనిపాతములై యీ మాటలు హీరోద్ హృదయకుహరమును బీభత్సమొనరించినవి. తన పదచ్యుతికి కారకుఁడైన దురంతహంత తాను భయపడినయట్లు నిజముగా ప్రభవించెనాయని వనటం గుందియు. లోనికుందు బహిర్గతముకానీనిధీరగంభీరవచస్సులతో, "దైవజ్ఞులారా! నేనును నాపుణ్యసమయమునకే యెదురుచూచుంటిని. మీ రా బెత్లహేమునం దందందు వెతకి యాతని జన్మస్థానమారసి నా కెఱింగించిన మీకుఁ బుణ్యముండును. నేనుకూడఁబోయి యా మహాత్ముని సందర్శించి యానందమున నోలలాడుదు" నని పలికెను.

ఆ దైవజ్ఞు లంత నాచోటువీడి యా దివ్యనక్షత్రము తమకు దారిఁజూప పయనించి బెత్లహేము నగరమం దొక

ఏసు ప్రభువు

పశువుల సాలవరించేరి. కన్యమరియమ్మ గర్భముక్తాఫల మును, సత్యవ్రతుని, నిత్యసంప్రాప్తిసాధనుం, గాలత్రయము నందుం గలుగువానిం, బూర్ణేందు రుచిజాలు, భక్తలోక పాలు, మాయబాలుం దిలకించి పులకించి, యుబ్బి, చెల రేగి, చాంగి మ్రొక్కి లేచి నానావిధపరిమళ ద్రవ్యములతో నారాధించి స్తుతియించిరి. ఆ సమయంబున నశరీరవాణి వారిని హేరోదున కీవార్త గొంపోవలదని యాజ్ఞాపించు టయు వారును నాయాజ్ఞ శిరసావహించి నిజగృహమ్ముల కానంద కందళితహృదయములతోం జనిరి.

కాలవిలంబనమైనను దైవజ్ఞులు మగిడిరారైరి. హేరో దునకు భీతియు, రోషమును హృదయమున ముప్పిరిగొని కలంచివైచెను. తాను యూదులరాజై యుండ నింకొక యూదరాజు జనించుటయా! ఇది యసంభవము. కర్కశ హృదయులగు రక్కసులవంటి యనుచరుల రాంబనిచి బెత్లె హేమ్‌నగరమునందలి కసుగందుల, చిన్నిబిడ్డల నందఱి మాయాబలదర్పంబున మట్టుపెట్టిరండని హేరోద్ పనిచెను. అటమున్న బెత్లెహేములో జోసెఫునకు స్వప్నమున నొక దేవదూత ప్రత్యక్షమై జేసుబాలకునిం దత్క్షణం బా నగరము నుండి పాలస్తినాకుం గొంపోవలసినదిగా నాజ్ఞాపించెను. బిడ్డను గరముల ఱొమ్మున నడ్డంబుగాంబట్టి, పదము లల్లన వేయుచు జోసెఫుమరియమ్మలు రహస్యముగా నా నగరంబు విడిచి చనిరి. వారిపోకడ యతి రహస్యంబగుట హేరోదు ననుచరు లెఱుంగక స్వామికార్యనిర్వహణ ధురంధరులై

యనుకంపవిడి చంటిపిల్లలనందఱ మాయాబలంబునఁ బరి మార్చిరి.

కొంతకాలమునకు హీరోదు కాలగతిఁజెందెను. వాని యనంతరము వాని కుమారుడు ఆర్చిలాస్ హీరోద్ సింహాసన మధిష్ఠించెను. ఆఁనాటి దేవదూతయే మరలఁ బ్రేరేపింప జోసెఫు దారపుత్రులతోఁ గలసి నాజరెత్తు జేరుకొనెను!

ఇంతకుమున్నె యెలిజబెత్తు జకారియాలకు వారి వృద్ధాప్యంబున వరప్రసాదుఁడై జనించిన జోహాను ఉష్ట్రకేశవస్త్రధారియై, నడ్డినొక తోలుత్రాట బంధించుకొని, నిర్జితాఖిలేంద్రియుండైన సన్న్యాసియై జోర్డాన్ ప్రాంతమున, "మన మిప్పు డీశ్వరసామ్రాజ్య సామీప్యమును బొంది యున్నాము; నవనవోత్ఫుల్ల కుసుమవాసన లుద్యానవన మంతయు వెల్లివిరిసిన విధమున నవిచ్ఛిన్నంబైన యీ ధరాతలంబున పరాత్పరజ్ఞానము విస్తరిల్లును. ఇందనుకఁ బ్రవక్తలంద ఱేమహాపురుషుని యవతారవిషయమై యేకగ్రీవముగా ముచ్చటించుచుండిరో యట్టి సత్యమూర్తి యవతరించుచున్నాడు; ఆ మహాత్ముఁడు స్వార్థము నిరసించి లోకసామాన్యమైన సుఖదుఃఖముల కతీతుఁడై పరఁగువాఁడు. బహుభారపీడితమైన కుశప్రకాండమునైన త్రుంపి క్లేశము నొందింప వెఱచువాఁడు. కమనీయభూమిభాగమున ధూళిధూసరిత గాత్రముల నిద్రాప్రమత్తులై నవారనేకులు తెలివి నొందు సమయము, మదాంధీభూతులైన క్రూరకర్కశ హృదయులు పరితాపతప్తులై దుఃఖించు సమయ మరు

దెంచెను. మీరు మీరొనరించిన పాపసంచయమునుండి విముక్తులు కానిచ్చగింతురేని పశ్చాత్తాపతప్త హృదయములతో నా సర్వజ్ఞుని, నా మాయాతీతుని, నా వేదాంతవిజ్ఞాన దుర్లభుండైన యీశ్వరుని పాదసరోజములఁబ్రాలి శరణము వేఁడుఁడు. దుష్టశిక్షకుండును, శిష్టరక్షకుండు నైన యా జేసు రక్షకుండు మిమ్ముద్ధరించు'' ననుచుఁ బ్రజానీకమున కాపురుషోత్తముని యవతారవిషయ ముద్బోధించుచు శౌచస్నానోదకంబుల దీక్ష నొసంగుచుఁ బర్యటనంబు సలుపుచుండెను.

నాజరెత్తులో మాయాబాలకుండైన క్రీస్తస్ శుక్లపక్ష క్షపాకరునిబోలె దినదినప్రవర్ధమానుడగుచుండెను. నానాఁటికి వయస్సు నిండార, వయస్సుతో హృదయ విజ్ఞానము ముఖకాంతులు వెల్లివిరియఁ, గర్ణాలంబిత కాకపక్షములతోఁ, బూర్ణోత్సాహముతోఁ జూపరుల హృదయంబులు చూఱఁగొనుచు, బాల్యక్రీడలు సల్పుచు, నాతఁడు క్రమక్రమంబున ద్వాదశశరద్వయస్కుఁడాయెను. ఆచారప్రకారము జోసెఫ్ మరియమ్మలు పాసోవరుత్సవమును సందర్శించు కుతూహలమున జెరుసలేమునకుఁ బయనింప క్రీస్టస్సు కూడ జననీజనకులతోఁ గలసి వెడలెను. అచ్చట నాబాలకుండాలయప్రవేశ మొనరించి, చవులుగాఁ జెవులకు సామగానంబులు సమువు నుద్గాతల చదువు వినును; మంత్రతంత్రార్థసంబంధభావములు పేర్కొను మతాచార్యులఁ గూడికొనును; కొందఱతోఁ జర్చించును; కొందఱతోఁ దర్కించును; కొందఱతో నవ్వును. అట్టి విశేషవిజ్ఞాన

సంపన్నుండైన క్రీస్తుస్సుంగని మతగురువులు హృదయములఁ దల్లడిల్లిరి; సభ్యులు నిజపాపౌఘునివృత్తిసమయ మాసన్నం బాయెనని సంతసించిరి. ఇట్లాతం డచట నొక్కింత తడ వందఱ కన్నివిధంబులై వినోదించి తల్లిదండ్రులతోఁ గలిసి బుడిబుడి నొడువులు నొడువుచు గృహమ్ము సేరుకొనెను.

* * *

సుమారిరువది సంవత్సరములు గడచెను. ఈకాలము జేసునాథునకు సాధనసమయమై యుండనోపును. ఏమహా పురుషుని జీవితము పరిశీలించినను నందొక కొంతకాలము సాధనసమయముగా నుండుట యవగతంబగును. ఆ మహా త్ముని పుట్టుకవోలె నా సాధనయు లోకసంగ్రహార్థమే. సృష్టిస్థితిలయకారకుఁడైన లీలామానుషవిగ్రహున కీ సమస్త కర్మలు విడంబనంబ. క్రీస్తుస్సుప్రబోధసమయమునఁ జూపిన యతిమానుషంబులగు నద్భుతకృత్యము లర్థముచేసికొనిన నాతఁడు యోగసిద్ధిఁబొందిన మహాపురుషుఁడని తెలియఁ గలము.

* * *

త్రిజగద్గురుండనఁదగిన శ్రీకృష్ణుండు లోకవిడంబ నార్థము గురుభజనంబు పరమధర్మంబని సాందీపనియొద్ద విద్యాభ్యాసం బొనరించినట్లు క్రీస్తుస్సు జోహానునుజేరి తనకు శౌచస్నానమిమ్మని కోరెను. ఈ వింతచర్య కాతఁ డెంతయుఁ జకితుఁడై ప్రభువును క్షమింపుమని వేఁడుకొనియెను. అంత లోకరక్షకుండైన క్రీస్తసు లోకసంగ్రహార్థ మయ్యది కడుం

గడు ముఖ్యమని జోహానునకు నచ్చఁజెప్పి వానిచే శౌచస్నాతుండాయెను. ఆ పుణ్యసమయంబున నొక రాజహంసంబు గగనమండలమునుండి డిగివచ్చి, యతని యంసభాగంబున వ్రాలి, మృదుమధురములైన దివ్యవాక్కులతో, "నీవు నా ప్రియకుమారుఁడవు. నీయందు నా కనురాగమెం" డని పలికి యంతర్ధానము జెందెను.

ప్రభువు ప్రజానీకమునకుఁ బ్రబోధించు సమయమాసన్నమాయెను. ఇట్టి మహోత్కృష్టకార్యమునకు నాందియో యనునట్లు జేసునాథుఁడు క్వారెంటేనియా పర్వతప్రదేశమును జేరి నలువదిదినమ్ము లహోరాత్రము లుపవాసదీక్ష వహించి ధ్యానయోగమున నిష్ఠాపరుఁడై సకల లోకంబులకుఁ బరమేశ్వరుఁడయ్యు దాను ఘోరతపం బొనరించెను. ఆ తపోగ్నిజ్వాల లతిభీకరంబులై మిన్నుముట్టనీశ్వరారియైన సైతాను, క్రోధభయేర్ష్యాపూరిత హృదయముతోఁ దత్తపోభంగ మొనరింప లోకభీతిదాయకములైన విద్యుద్ద్యుతిచ్ఛటలును, జటులనిర్ఘాతమును విసర్జించి సామాన్యమానవాకృతి ధరియించి, మిన్నుల ప్రేగునవ్రాలిన సస్యముల సందులఁదిరుగాడు శారదానిలమువోలె మర్మరధ్వనులఁబల్కరించుచు జేసునాథుని నల్లనల్లన జేరెను. ఆహారనిద్రాపానీయము లెఱుంగని యాకృశీభూత జీర్ణాంగమును గాంచి యదియ మంచి సమయంబని మదినెంచి, "ఓ నవమన్మథ మన్మథా! నీ సుందర సుకుమారగాత్రమేల యీలీల దయమాలి నిరశనుండవయి ఘోరతపంబొనరించి

వై చుచున్నాఁడవు? నీ వా యనంతుని కుమారుఁడవే! ఆ రాలను రొట్టెలుగాఁ జేసి యా రొట్టెలతో నీక్షుత్తడఁచుకొన రాదా '' యనియు, '' పర్వతపాదభాగమున భక్తులైన దేవ దూతలు నీ దర్శనార్థంబు నిరీక్షించుకొనియున్నారు. క్రింది కవతరింపు'' మనియు నాతనిని బరీక్షించి, తన మోసము వమ్మై యిన నర్థకామాశంజూపి యీ బీద వడ్రంగి పసయడంచి వై చెదనని, ద్విగుణీకృతమాధ్యముతో, ''ఓక్రీస్టస్! ఆ దిగువ జూడుము. ఆ చతుస్సాగర వేలావలయ వలయిత వసుమతీ ప్రదేశము నా సామ్రాజ్యము; సకల రాజన్యులును నా కనుసన్న మెలఁగుదురు; నన్నుఁ బూజించిన నా సామ్రాజ్య మునకు నిన్నభిషిక్తునిఁ గావించెద'' నని ప్రల్లదంబు లాడెను. సై తాను చర్యలింక సహింపరానివగుటయు భగవానుఁడాతని గట్టిగా గద్దించి గర్వభంగం బొనరించి నిర్జించి విజయంబు గాంచి మించె. తోడనే దివినుండి దేవదుందుభులు మొఱసె; సురలు విరులజొంపములు కురిసిరి. అంత సాయంసమయ చ్ఛాయామూర్తు లంతంతకు దీర్ఘంబులై తోఁచె; రుచిమాలి యంశుమాలి పశ్చిమాంబుధిఁ గ్రుంకె.

* * *

విశాలసముద్రోపరితలంబున నుత్తుంగతరంగములు పై కెగయుచుఁ బడుచుండెను. ఈ యుద్వృత్తిపతనము లొక దాని వెనుక నొకటి తప్పనిసరిగ వచ్చును. ఈ విశ్వమానవ జీవితేతిహాససిద్ధాంతములోఁ గూడ నీ సత్యమే యవగతం బగును. మహాత్ముఁడైన జేసునాథుడు, యూదులందఱును

లోకాయతిక చిత్తములతో భగవంతుని మఱపి, పరసత్యం బునకు దూరులై పతితులై యున్న సమయమునఁ బతితపావ నుఁడై యవతరించెను. తన యవతారకార్యమును సాధిం చుట కాతఁడు పర్యటించినది వర్షత్రయకాలము మాత్రమే; ప్రబోధించినది స్వల్పమే. కాని యా పురుషోత్తమప్రబోధిత సత్యరహస్యము నెఱుఁగుట కిరువది శతాబ్దంబులు కాదు కదా యింకను నెన్ని వేల యేండ్లు కావలెనో మనకు!

అహంకృతి, దైవతిరస్కృతి, మాఢ్యము ప్రబలి యుండిన యా యూదహృదయంబు లాతని ధర్మప్రబోధ మర్మ మెఱుంగవలెననినఁ, దన విశ్వ ప్రభుతయందు వారికి విశ్వాసము గలుగవలెనన్న నాతఁడు కొన్ని యతిమాను షములైన యద్భుతకార్యము లాచరింపవలసియుండెను. కేనానగరమున వివాహమహోత్సవమున విందునకేగి స్వాదు జలముల వాచవియగు వాసితరాజన్మధురద్రాక్షాసవముగా మార్చెను. అచ్చోటనే యాసన్న మరణుఁడై పడియుండిన యొక రాజోద్యోగి తనయుని చిరంజీవియని దీవించి, ప్రాణ దానమొసఁగి రక్షించెను. దేవళములో ధర్మప్రబోధము సేయుచుఁ, బిశాచావేశమున బాధపడుచున్నవానిని బీడా నివారితునిఁ గావించెను. జ్వరముచే బెద్దయుంబ్రొద్దు తపించి పోయెడు పీటరు ముదుసలి యత్తగారిని స్వాస్థురాలిం జేసెను. తనయందు భక్తివిశ్వాసములుంచి పూజించి ప్రార్థించిన కుష్ఠ, పక్షవాతరోగుల పాపములు క్షమించి సకల సుందరాంగు లుగా దీవించి పంపెను. పుట్టంధులకుఁ జూపొసఁగి ప్రోచెను.

మేరీ మార్తాల సోదరుఁడైన లాజరస్సును మరణించినవానిని బునర్జీవితునిఁ జేసెను. ఐదు రొట్టెలతో, రెండు చేపలతో నైదువేలమంది భక్తులకుఁ దృప్తితీర సంతర్పణంబుచేసి మిగిలిన భోజన పదార్థంబులను బండ్రెండు బుట్టల కెత్తింపించెను. ఈ యతిమానుషకర్మములతోఁ బ్రజలు ముగ్ధులై రక్షకుండైన జేసునాథునికి మస్తన్యస్తముకుళిత హస్తులై జేజేలొనరించిరి.

క్రమక్రమముగాఁ బండ్రెండుగురు మహాభక్తులు జేసునాథుని నాశ్రయించిరి. మనోవాక్కాయముల వా రాతనిఁ బాపసంకలిత యూదోద్ధరణార్థము భువి నవతరించిన పరమపితగాఁ బూజించి సేవించిన ధన్యజీవులు. వారందఱియందును జోహాను ప్రభువున కత్యంతము కూర్చువాడు; పీటరహంకారి; జూడాస్ మూర్ఖద్రోహి. రక్షకుఁడైన జేసునాథుఁడు భక్తపరివృతుఁడై ధర్మప్రబోధముసేయ పర్యటనము ప్రారంభించెను. భగవదాగమనమునకుఁ గాలము పరిపక్వమాయెననియుఁ, బ్రతిమానవుఁడును బశ్చాత్తాపతప్త హృదయముతో నాత్మపారిశుద్ధ్యమును గాంచి యీశ్వర పాదసరోజముల నాశ్రయించి సకలశుభమ్ముల నందఁగలఁడనియు నౌత్సుక్యముతో నుద్బోధించెను. అసలీ మహాత్ముఁడే సకల వేదసారసంగ్రహము. అట్టి యీతఁడు ప్రబోధించిన 'గిరిశిఖోపనిషత్తు' సకల ధర్మోపదేశ సారసంగ్రహము. ఒకనాడు జేసునాథుఁడు దేశదేశములనుండి వచ్చిన నానాబధిరోన్మత్తపంగ్వంధాది రోగులఁ దన యమృతహస్తమున నాశీర్వదించి స్వస్థదేహులఁ గావించి, యెత్తికొనివచ్చు

ప్రజానీకమును దప్పించుకొనుటకై తానొక పర్వతశిఖరమునకుం జేరి, ప్రార్థనపూజారూపమున విశ్రాంతిగైకొని, తన్ను విడువలేక వెన్నంటివచ్చిన శిష్యసముదాయమును గనుంగొని యా భవబంధమోచనుండు ప్రసాదవచస్సుల మోక్షమార్గము నిట్లుపదేశించెను : "భక్తివినమ్రులైన వారలే యదృష్టవంతులు, వారే మోక్షగాములు. పశ్చాత్తాపతప్తులకే హృదయశాంతి లభించును. అడఁకువగల్గి యీశ్వరపూజాభాజనంబై తనర్చువారల జీవితములు ధన్యములు. దయామయులపైనే యీశ్వరుని కరుణ ప్రసరించును. నిర్మలహృదయులై, శమదమసంపన్నులై నన్ను గుఱించి యిడుమలఁగుడుచు మీ రెంతయుఁ బుణ్యజీవులు. మీకు శాంతిభద్రతులు గలుగును. మీ రీ ప్రపంచమును వెలింగించు జ్ఞానజ్యోతులు. ప్రాణివధ మాట యేల, ప్రాణిహింస చాలు, మిమ్ముల నరకాగ్ని దహించివైచుటకు. మీ శత్రువునైనఁ బల్లెత్తుమాటయైన నాడఁగూడదు ; మనస్సు నొప్పింపఁగూడదు. మీ పూర్వధర్మశాస్త్రములు వ్యభిచారము పరమపాపమని వచించెను. కాని కాముకుఁడై, పరకాంతాముఖావలోకనము చేసినను వ్యభిచారపాపపంకిలుఁడే మానవుఁడు. ఆ దుష్టభావమునకుఁ గారకురాలైన యక్షమును 'అంగవ్రాతములోఁ జికిత్సకుఁడు దుష్టాంగంబు ఖండించి శేషాంగశ్రేణికి రక్షసేయుక్రియ' తత్క్షణమే యూడఁబెఱికి పాఱవేయవలెను. కట్టుకొనిన ధర్మపత్నిని విడిచిపెట్టినవాఁడు వ్యభిచారిసమానుఁడు. తలపైఁ జేయివైచి 'దైవము

సాక్షిగా, భూదేవిసాక్షిగా' అని యొట్టుపెట్టుకొనుట యతి పాపము. 'దెబ్బకుదెబ్బ తీయవలెను, కుక్క కాటుకుఁ జెప్పు దెబ్బ' యని మూర్ఖు లాడుదురు. అది కడుంగడు నీచము. హింసను సైత మహింసచేతనే జయింపవలెను. మిమ్మెవ్వరైన నొక చెంపపైఁగొట్టిన రెండవచెంప త్రిప్పుఁడు. మీ యంగీ నెవడైనఁ దీసికొనినఁ బైబట్టసహిత మిచ్చివేయుఁడు. మీ శత్రువును సహితము మీరు ప్రేమించవలెను. అదియే మిమ్ములను జగన్నాథునివలెఁ బరిపూర్ణస్వభావులుగఁ జేయును. నిరాడంబరజీవనమే జీవనము, గుప్తదానమే దానము, నిష్కామపూజయే పూజ. ఇంద్రియలోలత్వము విసర్జించి, దైహికసుఖముల నవలఁద్రోసి, ఐశ్వర్యము నంట రాని మహావిషంబుగాఁ బరిగణింపవలయును. సర్వము నా భగవంతుఁడే సరిజూచుకొనును. నారుపోసినవాఁడు నీరు పోయకుండునా? వనపుష్పములు విరియఁబూయుచున్న వే! తమ ప్రఫుల్లత కవి కష్టించినవా! తప్పులెన్నువారు తమ తప్పులెఱుగరు. పరదూషణ పరమదోషము. కేవలము జపమాల త్రిప్పువారలకు మోక్షము గలుగఁబోదు. ఈశ్వరా దేశము నెఱింగి యాచరించి భక్తులకు సర్వశ్రేయము లొడఁగూడును; కైవల్యము హస్తామలకమగును." ఇట్లుప దేశ మొనరించిన యనంతరము భగవానుఁడు దివ్యరూప ముపసంహరించి, తన పనుల గుర్తెఱింగి సంచరించు పనుల కాపరిచందమునఁ గొండదిగివచ్చి భక్తులం జేరెను. వారి కందఱకు మన స్ఫూర్తిగా నందఱ నన్నివిధంబుల ననునయా

లాపంబులు సలిపి తనివి నొందించెను. జేసునాథుని యుప దేశంబంతయు భక్తజనులకు సుగ్రహంబుగానుండుటకై యితిహాసమయంబు గావింపఁబడియుండెను, అతఁ డహర్నిశము 'నేను' అనునది యాత్మయనియు, నాత్మ యవినాశకంబు నవిముక్తంబునైన శుద్ధసత్త్వంబనియు,*అహంబ్రహ్మాస్మి యనియు, తత్త్వమసియనియుఁ బ్రబోధించెను. "నేనా పరమాత్ముని తనయుఁడను", "నేను, నా పరమపితయు నొకటే", "మీరందఱును భగవంతుని సంతానమే", "ఆ భగవానుని దివ్యధామము మీ హృదయములందే యున్న"దని గంభీరవచస్సుల నానాజరీనుఁడైన జేససు నిత్యము పలుకుటయే కాని యా మహానుభావున కీ ప్రపంచముతో నే యితర సంబంధమును లేదు. తమః ప్రపంచమును దివ్యజ్యోతితో నింపుట, మర్త్యకోటి కమృతత్వము బ్రసాదించుట—ఇదియే యా మహాత్ముని నిర్దిష్టకార్యము. 'ఓ పరలోకమందుండు మా పితా' యను ప్రార్థన సామాన్య జనానీకమున కందుబాటులో నుండునంత సులభసంవేద్యమై యొప్పుచున్నది. భక్తులకు భక్తియోగము, సాంఖ్యులకు సాంఖ్యము, జ్ఞానులకు జ్ఞానయోగము ప్రబోధించిన యోగేశ్వరేశ్వరుఁడు, సన్న్యాసమే సంసృతివిముక్తికి, మోక్షసిద్ధికిఁ బరమమార్గంబుగా నెఱింగించిన జ్ఞానమూర్తి జీవితాంతము వఱకును లోక సంగ్రహార్థమై సామాన్య మానవునివలెనే కాలము గడిపెను. నానాఁటికి మత గురువులకు, పరసయ్యులకు, హీరోదుప్రభువునకుఁగూడ జేసునాథునపై నసూయా

వైషమ్యములు పెచ్చు పెరిగిపోయెను. వారు జేసు నాస్తికుఁడనియు, సాధుపురుషులకుఁ బరమశత్రువనియు, దుర్మార్గులకు మిత్రుడనియు, నాతఁడొనరించు నతిమానుష కర్మంబు లన్నియుఁ బైశాచికంబులనియు దుష్ప్రచారము జెలరేగించిరి. అవకాశము దొరికిన నతని శిక్షింపవలెనని రాజు సమయమునకై వేచియిండెను.

పస్కా-పండుగ సమీపించెను. విందు సిద్ధమాయెను. జేసుప్రభువు పరిశుభ్ర జలంబులతో శిష్య పాదములు ప్రక్షాళించి వారితోఁ గలిసి భోజనమునకుఁ గూర్చుండెను. అంత నాతఁడు "మీలో నొకఁడు నన్ను నాశత్రువుల కప్పగించు" నని వచించుటయు, నందు కందఱును గడుంగడు దుఃఖించి యెవరికి వారే 'నేనా! నేనా!' యని ప్రశ్నించుకొనఁజొచ్చిరి. పీటరహంకారముతో "నెవరేపనిచేసినను జేయఁగలరు కాని నేనుమాత్ర మట్టి నీచకార్యమెప్పుడును జేయ"నని ప్రగల్భములాడ, జేసు, ఈరాత్రియే కోడికూయక మునుపు నీవు నన్నెఱుఁగనని ముమ్మాఱు రాజభటుల దౌర్జన్యమునకు వెఱచి నన్ను నిరాకరించెదవు సుమా" యని పీటరునకు గర్వభంగమగునటులు హెచ్చరించెను. అంతట జేసునాథుఁడొక రొట్టెఁ దీసి, దాని నాశీర్వదించి, "ఇది నా శరీరము. దీనిని మీరు గొనుఁ"డని చెప్పి పంచియిచ్చెను. అనంతర మొకపాత్ర వారి కందిచ్చి "ఇందలి రసమ్మస్మదీయహృదయ రక్తము; పతితమానవుల పాళితాఖిలకల్మషులుగాఁ జేయఁ జిందింపఁబడిన నిబంధనరక్తము; దీని నాస్వాదింపుఁ" డని

చెప్పెను. తరువాత శిష్యపరివృతుఁడై గెత్సెమనీవనముఁ బ్రవేశించి, యందు ధ్యానసమాధి నొకింత తడవుండి, మగిడి పయనించు సమయమున ముక్కడిరక్కసుల మూక యొక్కటి యెక్కడనుండియో వచ్చి యాతనిఁ జుట్టుముట్టెను. అంత నాతని శిష్యులలో నొక్కఁడైన జూడాస్ ప్రభువును సమీపించి, 'తండ్రీ, నీకు శుభమగు' ననుచు నతని దివ్యపాదారవిందముల వ్రాలి పాదచుంబనము గావించెను. అది సంజ్ఞగా నెఱింగిన యాశాత్రవసమూహం బాతని బంధితునిఁ గావించి, పాంటియస్ న్యాయాధికారియొద్దకుఁ గొంపోయిరి. ఆ మూర్ఖులదంభత్వము, మదాంధత, మౌఢ్యము నర్థముచేసికొనలేని యా న్యాయమూర్తి పాపభీతి యను దవానలంబు నిజహృదయగహనంబు దహింపుచుండ, మత గురువుల యొత్తిడిచే నితికర్తవ్యతామూఢుఁడయి యా కఠిన కర్కశహృదయుల, కా రక్తపిపాసువుల కా జేసునాథుని సిలువవేసికొనుఁడని యాహుతిగా నర్పించెను.

దేహమున రక్తవస్త్రములు, తలమీఁద కంటక కిరీటము. చేత నొక బొంతకఱ్ఱధరించి నిబిడాంధకారమున నొక దివ్యపురుషుఁ డొక దుర్భరమైన సిలువ నతిప్రయాసమున భుజమున కెత్తుకొని ప్రళయకాల సముద్ఘాతనిర్ఘాతభీషణ ధ్వానమువలె విశ్వమందంతటను నితాంతప్రతిధ్వనులీను దుస్తరకఠోర దుఃఖార్తితోఁ బరేతభూమిఁ జేరెను. రాత్రియో, మధ్యాహ్నమో తెలియని యా కాళనిశాసదృశ మధ్యాహ్నమున, నిరుగెడల నిద్దఱు దొంగలు కఠినశిక్షాబాధితులై

యుండ, మధ్య సకలరోగార్తుల నుద్ధరించిన యా దివ్యకరములకు కినుపమేకులు గొట్టఁబడి, ఇల్లనక వాకిలియనక శ్రమమనక విశ్వమంతయు నిరంతరపర్యటనము సలిపిన యా దివ్యచరణములు రక్తమండితములై సిలువపై ననంత ప్రశాంతి ననుభవించుచుండఁ, బ్రధానయాజకులు, మతగురువులు, పెద్దలు, స్త్రీ-బులు నా సిలువచుట్టును జేరి జేసునాథుని హేళనచేయ మొదలిడిరి. ఈ దేవళమును నాశనమొనర్చి దినత్రయములోఁ బునస్సృష్టి గావింతునని ప్రగల్భములు కొట్టితి, వేదీ నిన్నిప్పుడు రక్షించుకొనుమనియు, నీ వీశ్వరకుమారుడవైన, నేదీ యా సిలువనుండి దిగి రా చూచెదమనియు, ఇతరులను రక్షింపఁగలిగెను, తన్నేల రక్షించుకొనలేకపోయెననియు, ఇస్రయేలుల రాజైన యా జేసునాథుఁడు క్రిందికి దిగివచ్చిన నాతని రక్షకుఁడని నమ్మెదమనియు, ఆతఁడు భాగవతోత్తముఁడు కదా! ఇప్పుడాతని నీశ్వరుఁడే రక్షించుననియుఁ బలువురు పలువిధముల నాడిపోసిరి. పతితపావనుఁడైన జేసురక్షకుఁ డా కల్మషజీవులఁ గనికరించి 'యప్రాజ్ఞు' లని క్షమించి యుపసంహార సమయమాసన్నమగుటచే నిజావతారంబుఁ జాలించెను.

ఆ మహాశ్మశానమున దుస్తరదురంత కఠోర క్లేశము-గాఢాంధకారము-తన్మధ్యంబున మిన్నంది తేజఃపుంజమై వెలుఁగొందు సిలువ—కష్టసముద్రమున మునిఁగిపోవువారి నుద్ధరించు తరణి—కలకాలము తమఃపటలిని ఛేదించి ప్రకాశించు నీశ్వరవిజయపతాక—మెఱసిపోయెను.

గౌ త మ బు ద్ధు డు

3. బుద్ధభగవానుఁడు

రాజదంపతులు హంసతూలికాతల్పమునఁ బవ్వళించి యుండిరి. మహారాజ్ఞి మాయాదేవి స్వాప్నావస్థలో నుండెను. నభమందుండి యొక దివ్యనక్షత్రము, కామధేను క్షీర సన్నిభధౌతదంతపట్కముతో నలరారు గజరాజము రమ్యకాంతుల వెదజల్లుచువచ్చి యామె గర్భమును జొచ్చి సవ్యభాగమునఁ జేరెను. మాయాదేవి మేల్కాంచెను. ఎఱుఁగరాని యొక దివ్యానంద మామె హృదయమునఁ బొంగి పొరలెను. ఇంతలోఁ దూరుపు తెల్లవాఱెను. దేదీప్యమానమైన తేజస్సాకాశమున నంతట వ్యాపించెను. బుద్ధ భగవానుఁడు ప్రభవించుచున్నాఁడను మర్మరధ్వనులతో విశ్వహృదయము నిండి యుప్పొంగెను. రాజజ్యోతిష్కులు, మహాపండితులు "రవి కర్కాటకమునం దున్నాఁడు. మహారాజ్ఞి గర్భవాసమున విజ్ఞానఖనియైనవాఁడు, సకల ప్రపంచము నవిద్యాతిమిరంబునుండి సముద్ధరింపఁ గలిగిన ప్రబుద్ధుఁడు, పరమపవిత్రశిశు వుద్భవించు" నని స్వప్న ఫలముఁ జెప్పిరి.

మాయాదేవికి నెలలు నిండెను. ఒకనాఁటి మధ్యాహ్నసమయమున నామె నిజాంతఃపురోద్యానవనమున న్యగ్రోధవృక్షరాజచ్ఛాయ నధివసించియుండెను. అంత శుభోదయవేళయగుటయు నిజశాఖాసమూహంబుతో మిన్నుముట్టెడు నా తరువు నేలకువంగి సుగంధపుష్పాలంకృత

కఁగీటం బామెకాళ్లి నలంకరించెనో యనునట్లు పాదరింటి నొకదాని నామెకు సంతరించెను. భూదేవి సద్యోవినిర్గత పరిమళకుసుమరాజిచే నొక శయ్య నేర్పఱిచెను. ఆ దివ్య బాలకు పురిటిస్నానమునకై యచటనున్న యొక చంద్ర కాంతశిల మంజుల జలప్రవాహమును బ్రసాదించెను. అంతఁ గొంతసేపటికి రాణి సుఖప్రసూతయయ్యెననియు, సకల శుభలక్షణశోభితుండగు ముద్దుకొమరుండు జనించెననియు మంగళప్రదమైన వార్త రాజునకుఁ గొంపోఁబడెను. రాజ మందానంద కందళితహృదయారవిందుఁడై రాజకుమారు నంతఃపురంబునకుఁ గొనిరా రత్నసువర్ణాలంకృతమై రమ ణీయమైన పల్యంకిక నొకదానిని బంచెను. నలుగురు దిక్ప తులును సామాన్యాకృతుల నిజరూపంబుల మఱుగుపఱిచి, భూభారము తొలఁగింప నవతరించిన యీ 'పిన్నపెద్ద' భారము వహించిరి. రాజకుమారుండు రాజగృహముఁ బ్రవే శించెను. ఏతత్సమయంబున వింత శకునంబులు దోఁచు టయు రాజహృదయ మాందోళితమయ్యెను. వెంటనే శుద్ధో దనుఁడు పండితుల రావించి నిజదేవీ స్వప్నఫల మింకొక మా రడిగి వారివలనఁ దన కుమారుండు తప్పక మహాచక్ర వర్తియగునని యెఱింగి సంతుష్టహృదయుఁడై రాజ్య మందంతటను గొప్ప యుత్సవము చాటఁబంపెను. సకల సామంతభూపాలాలంకృత సభాభవనమున నొక శుభ ముహూర్తమున నా రాచబాలునకు సర్వార్థసిద్ధుఁ డను నన్వర్థనామకరణంబు గావించిరి.

ఆ సభామంటపమున విజ్ఞాన సంపత్తిచేఁ బలితకేశుఁడై యొప్పు నసితమహర్షి తన దివ్యతేజస్సు వెల్లివిరియఁ జేయు చుండెను. రాజదంపతు లిద్ద ఱామహాత్ముని పాదపద్మములకు దండప్రణామంబు లాచరించి తమ కుమార రత్నము నాతని ముందుంచిరి. ఆతం డాశిశువు నవలోకించుటయే తడవుగా నిజాసనంబునుండి దిగ్గన లేచి యబ్బాలు పాదధూళి కనుల కద్దుకొని, "దేవా! లోకోద్ధారకా! జగద్రక్షకా! పాప పంకమగ్నమైన సర్వజగము సముద్ధరింప భువి కవతరించిన శ్రీ బుద్ధదేవా! ధన్యుఁడను, ధన్యుఁడను అనితరలభ్యంబైన నీ దర్శన మహాభాగ్యంబబ్బెను. నాజన్మ తరించె"నని పల్కె. రాజాభిముఖుండై, "రాజా! యీపాపఁడు మానవ వృక్షంబు పెక్కువేల యేండ్ల కొకమారు పుష్పించు నవ నవోత్ఫుల్ల కుసుమరాజంబు. వికసించి విజ్ఞానవాసనా ఘుమ ఘుమలు విశ్వమందంతట వెల్లివిరియఁ జేయును; ప్రేమామృతమును ప్రాణికోటిపై వర్షించును. ఈ రాజగృహమున దివ్యరాజీవంబు సముద్భవించినది ఎంత యానందదాయకమో కదా! కాని—కాని, యోరాజా! ఈ రాచపాపని విషయమున మీహృదయ కుహరమున కొక కఠోరాఘాతము తగులనున్నది! అమ్మా. మహారాజ్ఞీ, ఈ దివ్య శిశువును గనిన భవదీయ గర్భం బెంత శ్లాఘనీయంబైన దమ్మా! ఇఁక నీ కష్టములు గట్టెక్కెను. మానవ జీవితమే దుఃఖ భాజనమైనది. కాని నీవింక నేడు రోజులలో దుఃఖాతీతమును, శోకరహితమును నైన యవస్థ నందగల"వని భావిఫలంబు

సూక్ష్మవ్యంగ్యరీతులఁ దెలియఁజేసెను. నాఁటి కేడవనాఁటి రాత్రి మాయాదేవి మందస్మిత వదనారవిందముతో నిజ హంసతూలికా తల్పమున శయనించెను. ఆ నిద్రయే యామె చరమనిద్ర.

రాజకుమారుని కెనిమిదేఁడుల ప్రాయము వచ్చెను. శుద్ధోదనుఁడు మంత్రి సామంతులతోఁ బేరోలగంబుండి తన కుమారునకు విద్యాభ్యసనం బొనరించుటకు విజ్ఞాన ఖనియైన సద్గురు వెవ్వరాయని యాలోచించుటయు, నందఱును విశ్వామిత్రుండని యేకగ్రీవముగా నుద్ఘోషించిరి. విశ్వామిత్రుని కాహ్వానము వెళ్లెను. ఆ ఋషిపుంగవుం డరుదెంచి యొక శుభముహూర్తమున రాచపాపనిఁ జేరఁదీసి, దేదీప్యమానంబైన యొక రత్నస్థగిత శ్రీచందన ఫలకంబున గాయత్రీ మంత్రరాజంబును లిఖింప నాజ్ఞాపించెను. గురు వాజ్ఞాపించుటయె తడవుగా, నాబాలకుఁడన్ని భాషలలో నద్దాని లిఖించి చూపెను. ఇంతియే కాక గణితశాస్త్రమున నధిక మేధాసంపన్నతఁ జూపెను. ఈ విజ్ఞానం బపూర్వమని యందఱు నాశ్చర్యచకితులైరి. ఆచార్యుఁడైన విశ్వామిత్రుండును సమందానంద తరంగితాంతరంగుండై, "నీ వెక్కడి శిష్యుఁడ, నే నెక్కడి గురుఁడను? నీవు సకలలోకాచార్యుల కాచార్యుఁడవు, జగద్గురువ వయ్యును సామాన్య శిష్య స్వరూపంబున లోకసంగ్రహార్థము చదువఁబోఁడఁగితివి. సామాన్య మానవులకు విద్య భూషణంబగుఁగాని ప్రాఁబల్కుల నేలవగు నీ వీ చదువులకే యలంకరణంబ" వని నతులొనర్చి

యా మాయాబాలకుని పాదధూళి భక్తి వినమ్రుండై మౌళి ధరించి నిజగృహంబున కేగెను.

రాజకుమారుండు రాకాసుధాకరబింబముపోలె దిన దిన ప్రవర్ధమానుండై వయస్సుతోపాటు విజ్ఞానమును, విజ్ఞానముతోపాటు వినయమును నభివృద్ధిపొంద, రాచఠీవితో, ధైర్యసాహసములతో రాజకుమారోచితములైన యశ్వారోహణము, విలువిద్య మున్నగువాని నసదృశకౌశలంబున నభ్యసించెను. ఆతం డొకనాఁడు సమానవయస్కులగు సహచరులతోఁ దన యుద్యానవనమునకుఁ బోయెను. అందాతఁ డటునిటు వినోదార్థంబు పర్యటనంబు సేయుచుండ విహాయసమార్గమునఁ గపోతసమూహ మొకటి ప్రణయగీతములు పాడుకొనుచు నింటిముఖంబుగాఁ జనుచుండెను. ఆ మనోహరదృశ్యమును సర్వార్థసిద్ధుఁ డానందంబున మధుర పీయూషముపోలె నేత్రములఁ ద్రావుచుండ నందుండి యొక కపోతంబు నేలఁగూలె. ఆ పక్షి వక్షమధ్యంబునఁగల నిశిత బాణంబును, దద్బాణాఘాతోజ్ఝిత రక్తసిక్తతూలికలను జూచి యా దయాసముద్రుని హృదయము నీరైపోయెను. వెంటనే సిద్ధార్థుఁ డా పడిన పావురంబును దీసి, యొడిలోఁ బెట్టుకొని తన మెత్తని చేతులతో నిమురుచు, నా యమ్ము పెరికి, యచ్చోట నాకులపసరుమం దుంచెను. ఆ దెబ్బయొక్క తీవ్రతరబాధ నూహింపఁజాలక యా యాశుగముతోఁ దన చేతఁ గ్రుచ్చుకొని తద్బాధాజనిత బాష్పకణపూరితనయనంబులతో దాని ననునయింపఁ జొచ్చెను. అంతలో నొక దూత

యరుదెంచి, రాజకుమారునితో "ఆర్యా! మా ప్రభువగు దేవదత్తునిచేఁ బంపఁబడితిని. అస్మదీయప్రభు హస్తన్యస్త ధనుర్విముక్తబాణంబుచే నేయఁబడి కపోతరాజం బొండీపుష్ప వనమ్మున నీ మాలతీనికుంజమునఁ బడియెను. దయచేసి యా పక్షి నిప్పింపవలయు" నని యడిగెను. అందుపై సిద్ధార్థుం డా దూతం దిలకించి, "ఓయీ! పక్షి మరణించియుండిన పక్షంబునఁ జంపినవానికిఁ బంపించుట సమంజసము గాని యియ్యది ప్రాణసహితంబు. నా సోదరుఁ డీ స్నిగ్ధసుందరమృదుల పక్షంబులోని దివ్యగతినిమాత్రమే యంత మొందించె" నని ప్రత్యుత్తరం బిచ్చుటయు, వెనుకనే యున్న దేవదత్తుఁ డా మాటలకు "రాజకుమారా! వన్యశకుంతం బెవ్వని బాణమున నేలకు వ్రాలునో వానిదే సుమా! ప్రాణమున్నది, మరణించినదను నంశము నాలోచింప నవసరములేదు. అది గగనమార్గమున సంచరించునప్పు డేరిదియును గాదు కాని మదీయ బాణ నిర్భిన్నపక్షములతో నేలఁ దాఁకిన యిది నాయదియే" యని చెప్పెను. వెంటనే హృదయము నిర్వేదమును బొందఁ, జప్పున నాపిట్టను జేతులతో నిమురుచు, రాకుమారుఁడు దాని మెత్తనిమెడను దన చెంపకుఁ జేర్చి లాలించి దాని నెడఁబాయఁజాలక, "నేనీయను, ఇయ్యది నాయదే, ఈశ్వరుఁడు దయాసముద్రుఁడు. ఆతని ప్రేమ యనంతము. ఆ దివ్యప్రేమకారణముగా నీ విహంగము నాయది. ఈ విహంగమే కా దీ ప్రపంచమంతయు నాయది. హింసామయమైన, దుఃఖభాజనమైన యీ మానవప్రపంచమునఁ

ప్రేమతత్త్వప్రచారమున కిది మొదలు. ఈ విశ్వమునంతను గురుణతో నార్ద్రీమొనరించి పతితమానవులకు మానవ ధర్మం బుపదేశించి సముద్ధరించెద. ఈ పక్షిని విడువను. దేవదత్తా! కావలసిన నీసంశయము వీడుటకై పండితసభను ప్రశ్నింపు''మని చెప్పి దానితోఁగూడ నిజమందిరమునకుఁ జేరెను.

మరుసటిదినము రాచదర్బారులో పండితసభ జరిగింపఁబడియెను. అందు రెండు పక్షంబులుగా నందలి పండితులందఱు నిరువురు రాజకుమారుల పక్షంబున వాదోపవాదంబులు జరిపిరి. పెద్దయుంబ్రొద్దు నడచెను. కాని వారిదమిత్థమని నిర్ణయమునకు రాఁజాలరైరి. అంత నా సభామధ్యమునుండి యొక వృద్ధసన్న్యాసి లేచి, ''ప్రాణమునకేమాత్రమైన విలువయుండినఁ బ్రాణములు తీయనుంకించినవాని చేతులలోనా దానిని బడవేయనుంకించుట? ప్రాణదాతకే యా రక్షింపఁబడిన పక్షి చెందుట సవ్యము. బాణము వేసినవాఁడు దాక్షిణ్యరహితుఁడై హింసామతి వస్తునాశనము కాంక్షించును. అట్టివానికా మీరు తీర్పునిత్తు?'' రని యుత్కంఠమైఁ బల్కెను. అందఱు నయ్యదియే సమంజసమని యొప్పుకొనిరి. సిద్ధార్థుఁడు విజయవంతుఁడాయెను. తనచేఁ బ్రాణరక్షణము కావింపఁబడిన యా యండజము స్వేచ్ఛగా విహాయసమార్గమున కెగసి తోడి కపోతములఁ గలసికొనెను. ఆ వృద్ధతాపసియు పలితభోగుఁడైన నాగేంద్రుని మూర్తి ధరించి తిరోహితుఁడాయెను.

అంతఁ గొంతకాలమునకుఁ బృథివీపతి తన తనయుం జూచి, "నాయనా! ఈ వసంతకాల మెంత మనోహర మైనది! మన విశాలసామ్రాజ్యమంతయు నొకపరి పర్యటించి రావలయును జుమా! ఫలసస్యసమృద్ధమైన మన ధరామండలమంతయు నొకమాఱు చూచిరమ్ము. నా యనంతరము భూభర్తవై యీ ధరణీభారము భవదీయభుజాస్కంధముల వహింపవలసినవాఁడవు, ముద్దుతండ్రీ?" యని చెప్పి తగిన సేవకులనిచ్చి రాజకుమారునిఁ దిరుగఁబంపెను. సిద్ధార్థుఁడు రథారూఢుఁడై పల్లెలు, పట్టణములు, వనములు నుద్యానవనములు బర్యటించెను. కృషీవలులు దమ చాకచక్యము బయలుపడ భూమిదున్ని విత్తులఁ జల్లుచుండిరి. మొలచిన మొక్కలు మొలచుచున్నవి. పుష్పించెడు వృక్షములు పుష్పించుచున్నవి. భూమి పచ్చనిచీర ధరించి కన్నులపండు వొనరించుచుండెను. కాని యీ యానంద దృశ్య మనంత వ్యథతో నిండియుండెను. కాడి మోయలేక యెద్దులు కాయలుకాచి రక్తస్రావముతో బాధపడుచు దున్నలేక దున్ను పశువులను, ఒకదాని ప్రాణములపై నింకొకటి యాధారపడి యొండొంటిఁ జంపుకొని తిని తమ కాయములఁ బెంచుకొను ప్రాణులను జూచి "ఈ జీవితము సర్వము దుఃఖభాజనము, కంటకసమన్వితము" అని తన భృత్యుల నొకింతకాలము దవ్వులనుండ నాజ్ఞాపించి, యొంటిగా నొక వృక్షమూలమునఁ బద్మాసనాసీనుఁడై యీ ప్రాపంచిక సాంసారిక మాయాతీతసత్యము నెఱుంగఁగోరి ధ్యాననిష్ఠ

వహించెను. ఆ సమయంబున గగనమార్గంబునఁ జనించు దేవర్షిగణ మా మాయాబాలక మూర్తినుండి వెలువడు చున్న యనంతతేజస్సుచే నాకర్షింపఁబడి, వచ్చి, యా మహాత్ముని దర్శించి, యయ్యనంతుని యనంతగుణంబులఁ బ్రశంసించి చనిరి.

సూర్యభగవానుఁ డపరాద్రిచేరుచుండెను. కుమారుఁ డింకను నిలుచేర లేదని రాజు బయలుదేఱి వెతకుకొనుచు వచ్చి యా వనమధ్యమున నొక వృక్షమూలమున నిమీలిత నేత్రుఁడై, ధ్యానపరుఁడై యున్న తనయునిఁ బొడగాంచెను. అది సాయంసమయమగుటచేఁ దరుచ్ఛాయ లమితత్వరిత ముగా చలనము వహించుచుండెను. అట్టి తరుణమున నా మహాభాగునకు నెండ తగులకుండ దరినున్న యశ్వత్థ వృక్షములన్నియు గుమిగూడి యొక నిబిడనికుంజముగా నేర్పడి తమ ఛాయచే నాచ్ఛాదించి కాపాడుచుండెను. ఈ విచిత్రదృశ్యముఁ దిలకించు రాజుకర్ణములకు "ఈరాజ కుమారుని హృదయమునుండి విచారచ్ఛాయ దూరమగు నంతవఱకీ తరుచ్ఛాయ తలఁగిపో"దను నొక దివ్యాంబర వాణి వినిపించెను.

రాజకుమారుఁడు పదునెనిమిదియేఁడుల ప్రాయము వాఁడాయెను. రాజాతని నిమిత్తము మూఁడు సౌధరాజముల నిర్మించెను. అందొకటి శీతకాలమునఁ జలిలేకుండనుండునది, రెండవది మండువేసవిలోఁ జండభాస్కరుని ప్రచండత కందని చలువఱామేడ: మూఁడవది వసంతకాలమున నివసింప

నింపెసగు నీలంపుఱాల వింతసౌధము వీనిచుట్టును విరివిగా ఘుమఘుమలు వెదఁజల్లు నానావిధలతావితానములతోఁ గూడిన యుపవనములును, నిర్మలవారి పూరితములగు ఝురీ ప్రవాహములును విరాజిల్లుచుండెను. అందీతఁ డానందముగఁ గాలక్షేపముఁ జేయ వింతవింత వినోదము లేర్పఱుపఁబడెను. చకచకలాడెడు చక్కని వయస్సు, సకల సౌఖ్య సౌభాగ్యముల నీను సంపూర్ణసంపదలు గలిగియుండియు నిరంతర మాతని మనస్సు మేఘాచ్ఛాదితమైన యాకసము చాడ్పున నుత్సాహరహితమై యొప్పుచుండెను. ఎట్టి వినోదముల నాతఁడు పాల్గొనఁడు. ఏ వికాసమును మోమునఁ దోపనీయఁడు. ఎల్లప్పుడును మనస్సునం దాతఁ డేదియో యాలోచించుచు ధ్యానాయత్తచిత్తుఁడై మెలఁగుచుండును.

కుమారుని వింతచర్యల నవలోకించి రాజతి వికల మనస్కుండయి మంత్రుల రావించి వారితో "అమాత్య పుంగవులారా! ఆనాఁ డావృద్ధ తపస్వి యాడిన పలుకులను, స్వప్నశాస్త్రజ్ఞు లాస్వప్నమున కన్వయించిన యర్థమును నొకపరి జ్ఞాపకము దెచ్చుకొనుఁడు: నా హృదయరక్తము కన్నఁ బ్రియతముఁడైన నా యీ తనయుఁడు శత్రువిజయముగాంచి రాజరాజయి భూచక్రంబంతయు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా నవక్రపరాక్రమంబున నేలుటొండె, లేదా సర్వసంగపరిత్యాగ మొనరించి సకలభోగములఁ బరిత్యజించి నిరంతర విచారసాగరనిమగ్నుఁడై మనుటొండెఁ జేయు. అనుభోగ్యంబులైన వివిధసౌఖ్యసంపదల నెడఁబెట్టి విరక్త

చితుఁడై సన్న్యసనంబు గ్రహించిన తరువాత నేమి ప్రాప్త మగునో యెవరి కెఱుక! మీరు మహాత్ములు, బుద్ధి మంతులు, కార్యసాధనధురంధరులు. నా కిప్పుడు చేయ వలసిన కర్తవ్య మెఱుంగఁజేయవలయు''నని వారిని గోరెను. అందుపై వారిలోఁ బెద్దవాఁ డిట్లనియె: ''మహారాజా! ఇట్టి వికారచేష్టలను ప్రేమ చక్కఁబెట్టును. సుందర తనూవిలస ద్విలాసినీ ప్రణయరజ్జువులచేత నీ కుమారుని హృదయము బంధింపఁజేయుము. స్వర్గమునైన మఱపించు విశాల మీన లోచనములు, అమృతము చిలుకు నధరము మున్నగువాని సౌందర్యమనిన నీతఁ డేమి రుచి యెఱుంగును! మనోజ్ఞ మూర్తులైన కాంతాసమూహముల నీతనికి జతచేయుము. హృదయ మాకర్షించి దోఁచుకొను నంగనామణులనిచ్చి యుద్వాహ మొనరింపుము. లోహశృంఖలములచేతనైన బంధింపరాని భావసంచయమును సహితము రమణి తన రమణీయ కేశపాశమున ననాయాసముగాఁ గట్టివేయఁ గలదు.'' ఈ యాలోచన కందఱును సమ్మతించిరి కాని రాజున కాకార్యము సాధించుట కవకాశము కాన్పింపలేదు. తమ కనుల కందముగాఁ గాన్పించిన పిల్లలఁదాము సమ్మతించి పెద్దలమను నహంకారమునఁ గట్టఁబెట్టినచో నా కన్యలాతని హృదయమాకర్షింపఁజాలకపోవచ్చును. అట్లుగాక పదిమంది పెండ్లికుమార్తెలఁ జూపించి 'నాయనా! నీ మనస్సునకు నచ్చిన పిల్ల నెంచుకొనుము. పెండ్లి చేసెద'మనిన నొకచిఱు నవ్వుతో ప్రణయసౌఖ్యము రుచి నెఱుంగని చిఱుతప్రాయంపు

రాకుమారుఁడాయంగనలపొందుఁ గోరిపుచ్చునేమో! ఎట్లో తని నోడంబడఁజేయుటయా యని సంశయమునఁ గుందు రాజుం గాంచి వేఱొక మంత్రి "రాజా! రాజనగరమున నొక వింత పండుగ చాటింపవలయు. అందీ రాజ్యమందలి యసదృశతనూవిలాసినులైన కన్యకామణులు కేళీవినోద ములఁ బాల్గొనవలయును. వారినందఱను మన రాజకుమారుఁ డనేక బహుమానములిచ్చి బహూకరింపవలయును. ఏతత్సం దర్భమున నే యంగనామణి యాతని హృదయ మాకర్షించి విచారమగ్నమైన యాతని వదనపద్మమునువికసింపఁ జేయునో రహస్యముగాఁ గనిపెట్టి యావిలాసినినిచ్చి యాతనికిఁ బెండ్లి చేసిన సర్వము చక్కఁబడు"నని మంత్రాంగమిచ్చెను. అందఱు నది సరియనిరి.

కపిలవస్తువున నుత్సవము చాటించిరి. నగరమంతయు వింతగా నలంకరింపఁబడెను. వీటఁగల సుందరమూర్తులందఱు నాటలఁ బాల్గొనుచుండిరి. అందున్న యేకైక పురుషుఁడా రాజకుమారుఁడా వినోదములఁజూచి చూచి చివర నాకన్య లకు నిర్దిష్టబహుమానము లొసంగఁ బ్రారంభించెను. సమాధి గతుఁడైన సన్న్యాసివలెవికారరహితుఁడై పద్మాసనాసీనుఁడై యున్న సిద్ధార్థుని ముఖము వీక్షింపనైన సాహసింపక యర్ధ నిమీలితనేత్రములతోడనే కాంతలు తమతమ బహూకృతు లందుకొని వెడలిపోవుచుండిరి. ఉత్సవము పరిసమాప్తినొందు సమయ మాసన్నమాయెను. తరుణీమణుల సంఖ్య తఱిగి పోవుటయుఁ జివర నొక్కకన్యారత్నమే మిగిలెను. దివ్య

సుందరవిగ్రహముతోఁ జకితకురంగీలోచనములతో, శర చ్చంద్రచంద్రికల వెదఁజల్లు ముఖచంద్రునితో నపర రతీ సతియో యనునట్లు యశోధరాదేవి రాజకుమారుని సమీ పించి, యతని చూపులలోఁ జూపునిలిపి, "ఆర్యకుమారా! నాకేమిచ్చెద" వని యడిగెను. రాజకుమారుఁ డాపలుకుల కలరి బంగరుపళ్లెరమునఁ గానుకలు కరవైయుంట గ్రహించి, తన మెడలోని పచ్చలహారముఁదీసి, యామె కుసుమకోమల మైన మెడ నలంకరించెను. చూపులే మరుని తూపులాయెను. ప్రేక్షణమాలికా మధుకరీపుంజమునుండి ప్రణయమంజుల గానములు స్రవించెను.

సిద్ధార్థుఁడు బుద్ధుఁడై లోకోద్ధరణార్థము సద్ధర్మ ప్రచారము చేయుకాలములో నెవరో, "ఆర్యా! ప్రథమ వీక్షణసమయముననే ఆ శాక్యకన్యపై ననురాగ మేల జనించె"నని ప్రశ్నింప "మా ప్రణయ మపూర్వమయ్యు నపూ ర్వముకాదు, మా పరిచయ మనేక జన్మాంతరములది" యని భగవానుఁడు ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను.

రాజు సంతోషవార్త నెఱింగి యెట్టకేల కదృష్టవశ మున రాకుమారుని మన స్సాకర్షింపఁ గలిగిన లతాంగి లభ్య మాయెనని వెంటనే శాక్యప్రభువునొద్దకు 'సిద్ధార్థునకు యశోధర నీయవలసిన'దని యర్థించుచు వార్తనంపెను. శాక్యవంశ సంప్రదాయానుసారముగా స్వయంవరములో నే రాజకుమారుఁ డశ్వారోహణమున, విలువిద్యయందు, కత్తి సాములో తోడివారలలో మిన్నయై వన్నెకెక్కిన, వానినే

వరింపనలయును.* ఆ యాచార మెట్టి విపరీతపరిస్థితులలోఁ గూడఁ బరిత్యజింపరానిది. ఈ వార్త రాజునకుఁ దెలిపెను. రాజకుమారుఁడా యశోధరను దప్ప నన్యుల నుద్వాహమాడ నని శపథము వహించెను. నిరంతర మంతఃపురముననే కాలముపుచ్చు సిద్ధార్థుఁడెక్కడ? ఈ కఠినపరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడగు టెక్కడ? చాపవిద్యలో మిన్నయైన దేవదత్తుఁడు, అశ్వారోహణమున నేర్పరియైన అర్జునుఁడు, కత్తిసాములో నసమానకౌశలంబు గడించిన నందుఁడు నుండ వారిముందు సిద్ధార్థుఁ డెట్లు యశోధరను జయించుకొనఁగలండని రాజెంతయు వంతఁగుందఁజొచ్చెను. అంత సిద్ధార్థుఁడు తన తండ్రితో 'వెంటనే స్వయంవరము చాటఁబంపు' మని ప్రార్థించెను.

నాఁటి కేడవనాఁడు యశోధరా స్వయంవరమహోత్సవము. పురబాహ్య కేళీ ప్రదేశమున సర్వాలంకారములు గావించి వరపరీక్షార్థము సర్వసన్నాహములును గావింపఁబడెను. సువర్ణపుష్పాలంకృత సిత వృషభ రాజములఁ బూన్చిన రథము నారోహించి యశోధర నిర్ణీతసమయమున కరుదెంచెను రాజకుమారు లందఱును వచ్చిరి. అంత సిద్ధార్థుఁడు కంటకం బను తన తెల్లని వాజి నధిరోహించి విచిత్ర బాహ్యప్రపంచము నవలోకించుచు, పుట్టుకలో నేవిధమైన వ్యత్యాసము లేకున్నను, అవస్థాభేదములు కలిగినవారని, సుఖదుఃఖముల నసమానముగా ననుభవించు రాజప్రజలను వింతదృష్టిఁ దిలకించుచు వచ్చి చేరెను. యశోధరా తనూద్యుతులు తన కనుఁగొలంకుల మెఱయ గుఱ్ఱము దిగి "ఈ

యాణిముత్యమును గళహారమున ధరించుటకు, ఈ మణి కౌస్తుభమును వక్షఃస్థలమున నలంకరించుకొనుటకు. ఈ కుసుమరాజమును మాలికఁబూనుటకుఁ బురుషోత్తమునకుఁ దప్ప నధికారము లేదు. తోడిపందెకాండ్రే నా యాధిక్యము నిర్ణయించెదరుగాక" యని స్వయంవరపరీక్షకు సంసిద్ధుఁ డాయెను.

ధనుర్విద్యాపరీక్ష ప్రారంభమాయెను. నందుఁడొక కంచుఢక్క నొక యారుగౌవుల దూరమునుండి భేదించెద నని పందెము వేసెను. అర్జునుఁడు నట్లే యేసెను. దేవదత్తుఁడు తాను మఱి రెండు గౌవుల దూరమునం దుంచినను గుఱి తప్పననెను. సిద్ధార్థుఁడు తన గుఱి పదిగౌవుల దూరమునం దుంచ నాజ్ఞాపించెను. నందార్జున దేవదత్తులు తమ తమ ప్రతిజ్ఞలు నిలుపుకొనిరి. చూడవచ్చిన ప్రజలందఱు నాశ్చర్యచకితులైరి ఇంక సిద్ధార్థునివంతు మిగిలెను. ఆతని లక్ష్యమా యమితదూరమునుండి చిన్న జాజికాయ చిప్పవలెఁ గాన్పించుచుండెను లక్ష్యము తప్పక యా దూరమునుండి యా కంచుఢక్క పగులఁ గొట్టినేని విజయము సిద్ధార్థునిదే; కాని యెట్లది యనుకూలపడును? చూపరుల హృదయము లన్నియు సంశయనిస్పృహలతో నిండిపోయెను. యశోధరా కన్య యెట్టి విపద్దృశ్య మాలోకింపవలసివచ్చునో యని భీత హరిణేక్షణముల కడ్డుగఁ బ్రకంపిత హస్తపద్మములతోఁ బసిఁడిముసుంగు ముందుకులాగెను. సిద్ధార్థుఁడను గుమార త్రయముచే నుపయోగింపఁబడిన విల్లంది, ముఖచంద్రుఁడు

ముసిముసినగవుల వెన్నెలలు వెదఁజల్లుచుండ గంధసింధురంబు చెఱకుగడ నెత్తుగతి నెత్తి యెక్కిడినంతనే వింటికొప్పులు రెండు నతిసులభముగ నొండొంటిం దాఁకి యాధనువు భగ్నంబాయెను. తోడనే సిద్ధార్థుని మోము జేవురింపఁ గ్రోధగాంభీర్యముల కాటపట్టయి, "బాలురు విలాసార్థ ముపయోగించు నీ నిర్వీర్యపు బెండువిల్లా లభించినది! శాక్యప్రభువుల ప్రజ్ఞాగౌరవముల కుచితంబైన ధనువే లభింపలేదా" యను వాక్యముల నుచ్చరించెను.

సభయందంతటను గుసగుసలు ప్రారంభమాయెను. నందాదుల ముఖములు వివర్ణములై యసూయాద్వేషముల వెల్లిగ్రక్కుచుండెను. అంత వారందఱాలోచించి, యెన్నియో వర్షములనుండి యాలయగుప్తమైయున్న 'సింహహనుని' మహత్తర దివ్యధనువును బెక్కురు వాహకులచేఁ దెప్పించిరి. అంత సిద్ధార్థుఁ డా విల్లొకపరి యించుక పరీక్షించి తన సోదరులఁ బ్రయోగప్రయత్నమునకుఁ బ్రోత్సహించెను. విల్లెత్తలేనివాఁ డొకఁడు, కదల్పలేనివాఁ డొకఁడు, విల్లెత్తిప్రయాసమునఁ గొంచెమెత్తియు నెక్కుపెట్టలేనివాఁ డొకఁడు నై వారు వెలవెలఁబోయిరి. అంత సిద్ధార్థుఁ డొరగా వంగి సునాయాసముగా నొంటిచేత నావిల్లెత్తి నారిసారించిన నా గుణరవంబునకు భూనభంబు లదరెను. శరము సంధించి యేయ నది మనోవేగమున లక్ష్యమును దాఁకి, వినిర్భిన్న ఢక్కా బహిర్గతమై, చూపానని దూరమున నదృశ్యమాయెను.

పిమ్మట దేవదత్తుఁడు కత్తిసామునను, అర్జునుఁ డశ్వారోహణమునను నతని నోడింపఁ బ్రయత్నించి విఫలులైరి. పరీక్ష ముగిసెను. స్వయంవరమున కరుదెంచిన రాజకుమారు లందఱును "సిద్ధార్థుఁడే విజయి. అతనిదే యా యమూల్యరత్న" మని యొప్పుకొనిరి. యశోధరాజనకుండైన సుప్రబుద్ధుఁ డానందమందెను. పెండ్లికూఁతురు సిద్ధార్థుని మెడలోఁ బుష్పదామము వేసెను.

అసమాన సౌందర్యధామంబైన యానందధామం బొకటి శిల్పకళాకౌశలంబున సురశిల్పిం ధిక్కరించువారిచే నిర్మింపఁబడెను. అందు సిద్ధార్థుఁ డర్ధాంగలక్ష్మితో వినోదలీలలఁ గాలముఁ బుచ్చుచుండెను. ఎట్టి పరిస్థితులయందును నే విషాదవార్తయైన నాతని చెవుల సోకుటగాని, యే హృదయనిర్భేదకమైన దృశ్యము నాతని దృష్టిపథంబునఁ బడుటగాని కూడదని రాజు గట్టిగా నిషేధించెను. ఇట్లాతండు లేమి, యాఁకలిదప్పులు, బాధ, రుగ్మత, ముసలితనము, మరణము ననునవి యెట్టివో యెఱుంగఁజాలని పరిస్థితిలో నిజసతీమణి యౌవనసుందర హృదయభాగంబునఁ దన శిరంబు హత్తించి మైమఱచు నమృతనిమిషంబులనుండి యుండి యుండి త్రుళ్లిపడి 'నా లోకమా! ఓ ప్రపంచమా! నాకు వినిపించినది! నే నెఱుంగుదు, నే నిదేవచ్చుచుంటి'నని పలవరించుచుండును. యశోదరయుఁ దనకోమలహస్తపల్లవంబుల నాతని నిమీలితనేత్రపద్మముల నిమురుచుఁ గంపితహృదయముతో, భయోన్మీలితనేత్రములతో 'నిది యేమి నాథా' యని

పలుకరింప, భావోద్వేగము నాగి, దివ్యమూర్తి నుపసంహరించి సహజసౌమ్యస్వరూపమున, మందస్మిత వదనారవిందుఁడై నిజదేవిని వీణవాయింపఁగోరి యామె యశ్రువుల నరికట్టును. ఆ వీణారవంబున సామాన్యజనంబులు సంగీతమునే యాలకింతురుగాని సిద్ధార్థుఁడు సర్వసుపర్వ ప్రబోధమాలకించును.

"విహాయసమార్గమున నిరంతరమును తెఱపిలేక లోకసంచారము నొనరించు సమీరకంఠస్వరములము; శాంతికొఱకు ఘోషించినను మా ఘోషయే మాది కాని శాంతి దొరకదాయె, యథా వాయు స్తథా మర్త్యజీవితం, అంతయు నొక ఘోష; ఒక విషాదవిశ్వాసము; ఒక కల్లోలము; ఎక్కడనుండి రాక, ఎక్కడికి పోక, జననమరణంబుల మర్మం బేమి? అనిర్బాధకములైన జన్మపరంపరల వలన లభ్యంబగు నానంద మేమి? ఈ యానందములో నీకుఁ గల సంతోషమేమి? ఈ ప్రణయము నిత్యమై యానందస్థాన మనుకొందుము కాని జీవితవిధానము మారుచుండు తిగలపైఁ బ్రవహించు వాయువుచేఁ గల్గు సర్వములవలెఁ దాత్కాలికమే! ఓ మాయాకుమారా! లోకసంచారులమైన మాకెక్కడి నిక్షేదానందము! సకల ప్రపంచము దుఃఖసముద్రమున మునిఁగియున్నది; కన్నీటికాలువలు కార్చుచున్నది. ఈ నిర్భరవిషాదములోనే, మీకు వికటాట్టహాస మగుచున్నది. పాపము! పట్టుకొని ప్రాఁకులాడు నీ జీవితమంతయు పట్టిమాయ యని యెఱుఁగరు కదా!

భూనభమ్ములఁ బఱుగులెత్తు ఝరీమేఘుంబుల నాగవచ్చునే? ప్రభూ! జగద్రక్షకా! ఖేదబాధలతో మునిఁగిపోయిన ప్రపంచము నుద్ధరించి రక్షించు సమయ మాసన్నమైనది ప్రబుద్ధుఁడవు కమ్ము తండ్రీ! ప్రణయము నైహికసౌఖ్యలాలసులైన ప్రణయమూర్తులకై విసర్జించి దుఃఖార్తులకొఱకు రాజ్యరమను బరిత్యజించి ప్రపంచమునఁ బర్యటింపుము; లోకమును సముద్ధరింపుము; చిత్తమునకు శాంతి గడింపుము. ఇదే మా ఆశయము; ఇదే మా ఆదేశము.''

ఏతద్వాయుగీత శ్రవణానంతరము సిద్ధార్థుఁ డొక నాఁటి సాయంకాలము యశోధరాసహితుఁడై పుష్పారామమునఁ జలువఱాతిన్నెపై నాసీనుఁడై యుండగా నొక చెలికత్తియ వీణ వాయించుచు రాజదంపతుల వినోదార్థము సహజమంజుల స్వరముతో నొక కథ నాలపించెను. రాగరసముతోఁ బాటు కథామృతము సిద్ధార్థునిహృదయకుహరముఁ జొచ్చి యానాటి వాయుగీతమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చెను. తన విహారవనము దాఁటి ప్రపంచము లేదనుకొనువానికి హృదయ మొకపరి ఝంఝామారుతముచేఁ గదల్చినట్లాయెను. సుఖదుఃఖములచేతను. ఖేదమోదములచేతను నిండియున్న యా విశాలప్రపంచమున నొకపరి క్రుమ్మరి రావలెనని యభిలాష వొడమెను. దినపతి సూర్యభగవానుఁడు స్వర్ణమార్గగామియై నిజప్రసాదరోచిస్సులఁ బ్రాతస్సాయముల నెవరెవరికిఁ బ్రసాదించుచుండెనో వారందఱిపై నవ్యాజముగ సిద్ధార్థుని ప్రేమ ప్రసరించెను. ప్రణయరజ్జువులచే బంధీభూతమైన నిజహృద

యమునఁ బ్రేయసీ ముఖచుంబన వినోదమునఁ దీఱని యావే దన యొకటి యుత్పన్నమాయెను. "ఆహా! మన విహార వనమున కావల నీ కంచుద్వారములు దాఁటిన నింతటి బహుళప్రపంచమున్నదా! ఏమేమి! ఏమేమికలదో నాకుఁ దెలియఁజేయరే" యని పరివృతజనాళినిగోరెను. గుసగుసలు ప్రారంభమాయెను. ఎట్టకేల కెవరోయొకరు "కోట; కోట దాఁటిన నగరు; తరువాత దేవళములు, పూలతోఁటలు, వనములు; వనములు గడచిన విశాలసస్యభూములు, ఆపై మైదానములు, దారుకారణ్యములు; క్రోసులపై క్రోసులు, ఎంత ప్రయాణముచేసిన తరుగు నీ భూమి" యని వెనుక నుండి చెప్పిరి. 'చెన్నుఁడు నా రథము సంసిద్ధముచేయుఁగాక,' యని సిద్ధార్థుఁ డాజ్ఞాపించెను.

సిద్ధార్థుఁడు విహారవనమును మఱునాఁడు దాఁట నున్నాఁడని రాజునకు వార్త వెడలెను, రాజు చేయునది లేక సరేయనెనుగాని జంఘాలికుల రాఁబనిచి యిట్లు చాటఁ బంచెను. "నేఁడు యువరాజు పట్టణపర్యటనార్థ మరుదెంచు చున్నాఁడు. నగరంబంతేయు ననేక విధముల నలంకరింపుఁడు. బధిరపంగ్వంధులు, జరాజీర్ణ దేహులు, దారిద్ర్యదుఃఖభాజ నులు మార్గముననుండినఁ దొలఁగింపుడు. విచార విషాద ములు ప్రకటింపక నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణముగా నాతని నఖండ సచ్చిదానంద స్వరూపమున నాహ్వానింపుఁడు."

కపిలవస్తు నగరమంతయు వసంతకాల శృంగారవనంబు వలె నలంకరింపఁబడెను. శరచ్చంద్ర చంద్రికాధవళ

రోచిస్సులఁ బురకించు మందయానల మందస్మితవదనారవింద ప్రఫుల్లస్యందసురంద మధురకాంతులు సకలప్రదేశంబుల యువరాజు నాహ్వానించుచుండెను.

ఘనసార, పటీర, మరాళ, మల్లికాతుషారకాంతుల నొప్పు నాలుగు హయంబులఁ బూన్చిన చిత్రమాలికాలంకృత రథం బారోహించి చెన్నుఁడు సారథియై నడుప సిద్ధార్థుఁ డూరేగ బయలుదేఱెను. అతఁ డెక్కడికేగినను గలకలలాడుచుండెను. సర్వమును సంతోషమయముగాఁ గనుపించెను. "నారాకచేఁ బట్టణ మిట్టి యానందమయ స్వరూపమనుకరించెనా, లేక ప్రపంచమంతయు ననవరతానందమగ్నమా?" యని మది నాలోచించుచు, జయజయ ధ్వానములమధ్య ముందుకుసాగి చనెను. అంత కొంత దవ్వేగినంత నొక మూఁడుకాళ్ల ముదుసలి చేతికఱ్ఱ నూఁతగొని, వయసుచే వణఁకులాడు దేహముతో, మాంసరహితాస్థుల నంటుకొనిపోయి ముడుతలువారిన చర్మముతో, వర్షభారమున వంగిన నడుముతో, నతిక్లేశసంజనిత బాష్పప్రవాహమున నెఱ్ఱవాఱిన కంటిగుంటలతో, బోసి నోటితోఁ, జింకి గుడ్డలతో, 'బిచ్చము బాబయ్యా! ధర్మము బాబయ్యా!' యనుచు సందడిసమయ, మిదే మంచిసమయమని యువరాజు చుట్టును మూఁగిన జనసమూహమును ద్రోసికొనివచ్చెను. ఎవరో యొకరు వానిని వెనుకకు నెట్టఁజూచిరి. ప్రక్కలెగురవేయుచు, దగ్గుచు, ఆయాసపడుచు, "ధర్మము బాబయ్యా! ధర్మము! ఈయఁదలఁచుకొన్న దేదో యీవేళనే యండి,

ముసలివాఁడను బాబయ్యా! చచ్చిపోవుచున్నాను. రేపో యెల్లుండో నాపని సరి'' అని వేఁడుకొను నార్తనాదము సిద్ధార్థుఁ డాలకించి, వాని వారించువారిని వారించి, తన సారథిని జూచి ''చెన్నా మానవమూర్తిఁ దాల్చియు నింత దారిద్ర్య విచార భయంకర స్వరూపము దాల్చిన యితఁడు నిజముగా మానవుఁడేనా? అప్పుడప్పు డిట్టివారుకూడ మానవులలో జనింతురా? రేపో, యెల్లుండియో తాఁజనిపోవునఁట! అనిన నర్థమేమి అస్థిపంజర మిట్లు పొడుచుకొనివచ్చుట కింతమాత్ర మాహారము లభింపలేదా? ఈ క్షుద్రజీవి కే విపత్తు సంభవించె''నని యావేదనా సంకేతహృదయ ముతోఁ బ్రశ్నింపఁ జెన్నుఁ డిట్లుత్తరమిచ్చెను. ''యువ రాజా! ఈతఁడొక వయోవృద్ధు. ఎనుబదివర్షములక్రింత మీతఁడు సకల సుందరాంగుఁడే. ఆ దినములలో నీతని నడుము వంగిపోలేదు; కనులు గుంటలు పడలేదు; చర్మము ముడుతలు పడలేదు; పండ్లూడిపోవలేదు. కాని వయస్సు దొంగవలె నీతని పటుత్వము పీల్చివైచినది; మనోబలమును మాటడఁచినది; ధీశక్తి దీసివైచినది; ఈ దివ్వెలోని తైల మాఱిపోయినది; వత్తి నల్లగాఁ గాలిపోవుచున్నది; ఈ ప్రాణజ్యోతి యంత్యదశలో నొక వెలుఁగువెలిఁగి యారిపోవ సంసిద్ధముగా నున్నది. వయస్సువన్న నిట్టిదే! రాకుమారా, దీనికై నీ వింత శోకింపనేల?'' ఈ పలుకు లాలించిన తోడనే ''చెన్నా! ఈయవస్థ అందఱకును సంభవించునా?'' యని ప్రశ్నించెను. ''ఎనుబదివర్షముల ప్రాయమువఱకును

జీవించిన నాకును. నా ప్రేయసియైన యశోధరకును, మా చిన్నికుమారునకునుగూడఁ బ్రాప్తించునా" యని శోకించెను. 'ప్రభూ! ఔ'నని చెన్నుఁ డుత్తరమీయఁగనే "నే ననుకొనిన విషయములఁ దిలకించితిని; ఇఁక రథము మరల్చి, యింటికిఁ బోవుద"మని పల్కెను.

సిద్ధార్థుఁ డంతఃపురము ప్రవేశించెనుగాని మనస్సు మనస్సులో లేదు. ఖిన్నవదనుఁడై విచార హృదయముతో ఫలాహారము నిరాకరించుటయుఁ, గన్నెత్తి యంతఃపురప్రవీణ తరుణీమణు లొనర్చు నాట్యమును దిలకింపమియుఁ, బెదవులు విప్పి యొక్క పలుకైనఁ బలుకమియుఁ గనిపెట్టి యశోధర నిజాధినాథుని పాదపద్మములఁ జింతాక్రాంతయై వ్రాలి, "నాథా నా యనురాగ కుసుమమునందలి యానందరసము, సౌఖ్య సౌరభము కృశించిపోయెనా!" యని కనుఁగొలఁకుల బాష్పబిందు సందోహము చిందులాడఁ బలుకరించెను. "ప్రణయసౌఖ్యమును దలంచుకొనిన నా హృదయము వ్యథ నొందుచున్నది. ఒకానొకనాఁటి కది యంతమగును గదా! అది యనిత్యమేకాని నిత్యమైనది కాదే! నీవును, నేనును గొంతకాలమునకు వృద్ధాప్యమును బొందమా! ప్రేమ యారి పోవదా! వికలాంగులమై ముసలితనమున నసహ్యస్వరూపములను దాల్చమా! రాత్రింబవళ్ళు మన ప్రణయజీవితముల హృదయములో బంధించి యధరద్వార కవాటము బిగించి చుంబన ముద్రాంకితము చేసి భద్రపఱచి యవినాభావమున మన మింతదనుక మెలంగమా! కాల మిద్దఱిమధ్యను బల

వంతమునఁ జొచ్చుకొని వచ్చును. కాళరాత్రి యా గొజ్జంగి కాంతుల నేరికిం దెలియకుండ నపహరించి వాడఁ జేయునట్లు నా యౌవనోద్రేకమును, దారుణ్యలావణ్యములును గాలగతిని సమసిపోవును. ఈ విషయ మెఱింగిన సమయమునుండి నా హృదయము భయ విహ్వలమై పోయెను. కాలాంతకుని చౌర్యమునుండి ప్రేమ తన మాధుర్యము నెట్లు రక్షించుకొని చిరంజీవిగా నొనర్చునా యను పరమరహస్యముపై నే మనస్సిప్పుడు మగ్నమై యున్న''దని నిజసతికిఁ దెలియఁ జేసెను.

సిద్ధార్థున కారాత్రి నిద్ర లేదు; దుఃఖభారమున మనస్సు క్రుంగిపోయెను.

అదేసమయమున మహారాజునకు దుఃఖస్వప్నములు కలిగెను. ఆతఁ డేడు దృశ్యములను గాంచెను. అవి యన్నియుఁ జెఱుగు నాపాదించునవియే యని అతివిచారగ్రస్తుఁడై దర్బారులోని పండితుల రావించి యా కలల యర్థమును నొకఁడును నిదమిత్థమని చెప్పఁజాలకపోయెను. ''నా కనర్థము రానున్నది. నా కొక్కరుఁడును సాయము చేయ సమర్థుఁడు లేఁ''డని వారిపై నాగ్రహము చెంది వారిని బంపి వేసెను. అట్టి సమయమున దౌవారికుఁ డొక మృగచర్మధారి యైన ముసలి సన్న్యాసి నొకని రాజుముందునకు దీసికొని వచ్చెను. రాజాతనికి సాష్టాంగ దండప్రణామం బాచరించి యభ్యుత్థాన మొనరింప నా తపస్వి యాతని నాశీర్వదించి ''నీ కలల ప్రభావముఁ జెప్పెద, వాని నా కెఱుంగఁ జెప్పు''మన రాజంతయు సవిస్తరముగా నెఱిఁగించెను. అంత నా సంయమి

వరుఁ డానందముచే నుప్పొంగుచు "మహారాజా! ధన్యాత్ముఁడవు. నీ వంశమును, నీ ప్రపంచమును బరమపావన మొనరించు భాస్కరప్రభాతీత భాసమానమైన దివ్యతేజోమూర్తి నీ కుద్భవించెను. ఈయేఁడు స్వప్నములును జెడ్డ నాపాదించు నని భయకంపితుఁడ వగుచుంటివా! ఇవి సప్తసంతోష సూచనలు. ఆనందమునకు సమయముకాని ఆవేదనకుఁగాదు. కాలము మాఱుచున్నది. అమోఘమైన పరిణామము రానున్నది నాలుగు సుగుణములును నీ కుమారుని సందిగ్ధ సంశయములనుండి విముక్తునిఁ జేసి యానందజ్యోత్స్నలో నవతరింపఁ జేయును. దశవిధలక్షణములు నాతని విజ్ఞానవంతునిఁ జేసి యసదృశశక్తి సామర్థ్యములిచ్చి కోటదాఁటించి, ఏకము నక్షరము పరబ్రహ్మమునైన పరమసత్యము నెఱుఁగఁ జేయును సువర్ణ కాంతులఁజిందు ధర్మచక్రముఁ ద్రిప్పుచు, నవధర్మము విశ్వప్రపంచము నింపి భువినుండి దివిఁబ్రాఁకఁ బ్రబోధించు బుద్ధభగవానుఁడు, "మహారాజా! సెల" వని తిరోహితుఁడాయెను.

రా జాశ్చర్యమగ్నమానసుఁడై తన కుమారుని యైహిక సౌఖ్యానందలోలమానసునిఁ జేయ నపూర్వ ప్రయత్నము చేయసాగెను. వనవిహారము కంచుద్వారముల మూయ మొదల యొసంగెను. కాని కర్మగతికి విరుద్ధముగఁ దలుపు లెవఁడు మూయింపఁగలఁడు!

యువరాజునకు కోటకావలనున్న మానవుల జీవితము దర్శించు నభిలాష తిరిగి జనించెను. మానవసౌఖ్య వాహిని

తరంగములు కాలిసైకతమున నాగిపోకుంచిన నెంత యన్యా యానందమో కదా! "జనకా! మన పట్టణ మున్నది యున్నట్లు చూడ వాంఛగల, దనుజ్ఞ నీయవలసిన"దని వేఁడు కొనెను. అందులకు రా జంగీకరించెను. మఱునాఁడు మధ్యాహ్న సమయమున కంచుద్వారములు తెఱువఁబడఁ గోటనుండి యొక సామాన్య శకటమున నొక వర్తకుఁడును, వాని లేఖకుఁడును బయలు వెడలిరి. రాజముద్రికకుఁ దలుపు దెఱచిన యా ద్వారపాలకులు సైత మా కైతవవర్తకుఁడు తమ యువరాజైన సిద్ధార్థుఁడే యని యెఱుంగరైరి. అట్టి సామాన్య స్వరూపములతోఁ బ్రజలలోఁగలసి వారి కెఱుఁగ రాకుండఁ బట్టణ పర్యటనము గావించుచుండ వారు చూడని దృశ్యమే లేదు. వా రట్లు పేట లధిగమించి చనుచు మార్గ మధ్యమున "పుణ్యాత్ము లెవరైన నాకు సాయపడుఁడు; నన్ను లేవనెత్తుఁడు; లేకున్న నే నిల్లు చేరుకొనకుండనే మర ణింతును, తండ్రులారా"యను నార్తనాద మొండు కర్ణ పుటంబులఁబడ నటుతిరిగిచూచిరి. అచ్చట నొక రోగార్తుఁడు నరములు కొంకరపోవుచుండ, స్వేదబిందువులు ఫాలభాగము నుండి జాలులు ప్రవహించుచుండ, సంధిపాతకముచే నోరు వంకరపోవఁ గన్నులు లోని యనిర్వాచనీయ దురంత దుఃఖ సంకటము వెదఁజల్లుచుండ, దరినున్న పచ్చగడ్డి మొలకల గుప్పిటితోఁబట్టి లేవఁబోయి లేవలేక తిరుగఁబడి "చచ్చిపోయి తిని నాయనలారా" యని బిట్టు మొఱ్ఱ లిడుచు వారికి దృగ్గో చరుఁడాయెను. ఆ దృశ్యమునుజూచి లోనుండి పైఁబడవచ్చు

ననర్గళప్రేమ ప్రవాహము ముందుకు గెంట సిద్ధార్థుఁ డా రోగిచెంతకుఁ దటాలునఁ బరుగువారి పడిపోకుండఁ బట్టి యెత్తెను. చెంతనున్న చెన్నునిఁజూచి "చెన్నా, ఈతఁ డెందుల కిట్లుండె" నని కుతూహలంబునఁ బ్రశ్నించెను. "ఈతని కేదియో రుగ్మత సంభవించియుండనోపు. రోగార్తుఁడిట్టి వికారమునే పొంది యంగపాటవము భంగమొంద చివరకు మరణించు" నని చెన్నుఁడుత్తరమీయ "నిట్టిరోగములింకను గలవా! నాకును నొకప్పుడిట్టి యవస్థ రావచ్చునా" యని యువరాజు పునఃప్రశ్నంబు గావించెను. "ఇది యొకటియా! అసంఖ్యాకములైన రుగ్మతలు గల విట్టివి. అవి యేరికైన నెప్పుడైనను రావచ్చును. అంతియే కాదు; వెనుకటెనుండి వచ్చి కాటువేసి చంప కాళవ్యాళమువోలె, పొదలోఁబొంచి యుండి పైఁబడు చిరుతపులిలాగున, పిడుగువలె నకస్మాత్తుగాఁ బ్రాణి నావేశించి నశింపఁజేయును. ఎవ్వఁడును 'నేనీ రేయి హాయిగా నిద్రపోవుదును; ఎల్లి వేకువ నిట్లే హాయిగా మేల్కాంతు'నని చెప్పఁగలవాఁడు లేఁడు; ఇంత వింతలు బాధల నొకవేళ సహించి బ్రతికినఁ జివరకా ముసలితనము తప్పదు; ఆ వృద్ధాప్యమునకును మరణమే యవధి" యని చెన్న సారథి విన్నవింప సిద్ధార్థుం డాశ్చర్యఖేద కరుణోద్విగ్నమానసుఁడై యొకపరి వంచినతల యెత్తఁగనే కనుల ముం దింకొక దృశ్య మగుపించెను. ఎదుటఁ గొంతదూరమునఁ గొంతమంది మనుష్యులు గుమికూడి నదీతీరప్రాంతమునకు సాగిపోవుచుండిరి. వారి ముం దొక మానవశరీరము వెదురు

కట్టెల మంచముపైఁ బవళించియుండ, నలుగురు నాలుగు మూలల దానినిబట్టి మోసికొనిపోవుచుండిరి. అంతకుముందొక యువకుఁ డశ్రుపూరితనయనములతో నొక చట్టిలో నగ్నిహోత్రము గొనిపోవుచుండెను. బంధువులందఱు నాక్రందించుచుండిరి. వాహకులు రామనామమే సత్య మను వేదాంతవాక్యము నుచ్చరించుచుండిరి. అంతఁ గొంతసేపటికి వా రా నదీతీరముఁ జేరి, కట్టియున్న త్రాళ్లను విప్పి కొయ్యబాఱి పాలిపోయిన యాశరీరము నొకకట్టెల చితిపైఁబెట్టి నిప్పంటించిరి. అచిరకాలములో నాశరీర మా యగ్నికాహుతియై భస్మమాయెను. ఈ దృశ్యమంతయుఁ జూచుచుండిన యువరాజు చెన్నుంజూచి 'యిదియేనా ప్రతిజీవి యొక్కయు చరమావస్థ?' యని ప్రశ్నించెను. ఔనని చెన్నుఁడు సమాధానమిచ్చెను.

సిద్ధార్థుని నయనపద్మములు దుఃఖాశ్రువులతో నిండిపోయెను; క్షితిపై నక్షీణదాక్షిణ్యారోచిస్సు లానయనములనుండి వెలువడుచుండెను. ఒకపరి ఆకసమువంకను, నొకపరి భూమివంకను, మరల నింగిని నాతని దృష్టి ప్రసరించెను. 'ఓ దురంతదుఃఖార్త ప్రపంచమా! మరణశోక వాగురాబంధిత మానవజీవితమా! నీ బాధ యనంతము; నీ యానంద మశాశ్వతము! నీ జీవితము మాయ. సౌఖ్యముల పరిధి సంతాపమే. యౌవనమంతయు వృద్ధతనందవలసినదే. ప్రేమ ప్రళయములోను, జీవిత మసహ్యామరణములోనను లయించవలసినదే. మరణానంతర మీ జీవుఁ డింకొక స్వరూ

పముదాల్చి మరల నీ మాయాప్రపంచమున జనింపవలసినదే? నేఁటికి నాకంటినిఁ గప్పియున్న పొర విడిపోయినది. నా తోడివారిని, నన్నును దుఃఖవిముక్తుల జేసెద. చాలు నీ చూచినది, చెన్నా! ఇటికి తిరుగు ''మని అతఁడు పలికెను.

నాఁటిరాత్రి సిద్ధార్థుఁడు నిజహంసతూలికా తల్పమునఁ బవళించియుండెను. హృదయభారముచే గనులు మూఁత వడలేదు. యశోధరాదేవి చెంత నాసీనయై మనోహరు మనో భారము తగ్గింప వీణ చేతఁబట్టి మనోహరముగా మంజుల గాత్రము వేళవించి వాయించుచుండెను. కొంతసేపటి కామె యావీణపైఁ దన నునుఁజెక్కుల నానించి యట్లే కనుఁదమ్ముల మొగిడ్చెను. ఇంతలో నామె మూఁడు స్వప్న ములఁ గాంచి, త్రుళ్లిపడిలేచి, నాథుంజేరి ''ప్రాణేశ్వరా! యీ దృశ్యత్రయంబు నా కమితభయంబును గొలుపు చున్నది. ఒక నిష్కళంక శ్వేత వృషభరాజము దివ్య కాంతుల వెదఁజల్లు మణిరాజ మొండు కంఠమున విరాజిల్లు చుండఁ బట్టణవీథులన్నియుఁ బర్యటించి, మెల్లఁ మెల్లఁగా, బుర ద్వారము చేరెను. ఎందఱో దానినాప యత్నించినను సాఫ ల్యమున లేకపోయెను. ''ఆ వృషభరాజము నాగకున్న పుర సౌభాగ్యము జాఱిపోవు''నని యశరీరవాణి దివ్యవాక్కులు కర్ణపుటముల సోకుచుండ నేవిని యూరకుండలేక పరుగువారి నా బాహులతల దాని మృదులకంఠమునకుఁ బెనవేసి వేదనా రోదనమున వేఁడుకొంటిని. కాని లాభము లేకపోయెను. నన్నుఁగాదని త్రోసిపుచ్చి యది దాటిపోయెను. ఇంతలో

నలుగురు దివ్యమూర్తులు సకల దివ్యగుణంబులతోడ దివి నుండ భువి కవతరించి నగరప్రవేశ మొనరించి ధ్వజముపై నున్న యింద్రపతాక మూఁడెఱికి సువర్ణకాంతుల వెదఁజల్లు పద్మాంకితకేతన మట స్థాపించిరి. ఆ సమయమున నరుణకాంతులు ప్రసరించి బాలభాస్కరోదయమును సూచించెను. ప్రజాహృదయ మానందముచే వికసించెను, కాని,—కాని యా సమయముననే రోదోంతరాళము నిండ కంపిత కంఠముతో "నిర్దిష్టసమయమాసన్నమైనది! సమయము వచ్చిన" దను హెచ్చరింపు వినఁబడెను. మూఁడవ దృశ్యమేమి వచింపుమను నాథా! నీకొఱకు నే నాత్రముతోఁ దల్పమునఁ దిలకింప నే నీపదధ్యానమున నిరంతరానందమున నే నోలలాడుచునో, ఆ నీ దివ్యమూర్తి, నా బహిఃప్రాణము, నా నాథుఁడు, నా భర్త, నా ప్రభు వందుఁ గాన్పింపఁడు. నాకు నోరెండిపోవుచున్నది. కాళ్లు తడఁబడుచున్నవి. నా హృదయము తల్లడిల్లుచున్న"దని తడఁబడు జిలిబిలి పలుకులతోఁ బలుక నాలకించి చిఱునవ్వు మోమునఁ జిందులాడ సిద్ధార్థుఁడు తన మృదుహస్తములతో యశోధరముంగురుల నిమురుచు నామె ననునయించెను. ఆమె ప్రక్కపై బరుండి కనులుమూసెను. నభోభాగమునఁ జంద్రుఁ డమృతకిరణముల వెదఁజల్లుచుండెను. సిద్ధార్థుఁ డకస్మాత్తుగా లేచి నిలఁబడెను ఆతని కా యమృతకాంతులలో నుండి యనురసందేశము వినిపించినట్లాయెను. "ఈ రాత్రియే మంచిది. ప్రఖ్యాత పథ మాసించెదవా? సత్పథ మర్థించెదవా? రాజరాజవై

మహైశ్వర్య మనుభవింప నిచ్ఛింతువా? లేక సర్వసంగపరిత్యాగ మొనరించి రాజ్యమును గృహమును విడిచి సన్న్యాసివై యొంటిగా సమస్తవిశ్వము నుద్ధరింప బయలుదేఱెదవా? ఎంచుకొను” మను ప్రబోధమును, దాని వెంబడి నా సమీరగానమును నతని హృదయము నింపివేసెను. తన శయ్యపైఁ బరుండిన యమాయకురాలు— మోహనాంగి— యశోధర నొకమారు తిలకించెను. ఆ చెంతనే బసిఁడి యుయ్యాలలోఁ బరుండిన తమ ప్రణయఫలమును, పుత్త్రరత్నమును దిలకించెను. చంచలహృదయమును జిక్కఁబట్టెను. భార్యాసహితతల్పమునకు ముమ్మారు ప్రదక్షిణ నమస్కారములు గావించెను. మోహలతాబంధము లతిప్రయాసమున సడలించుకొనెను. మఱుక్షణమున నాతఁ డంతఃపురమును బాసి కోటగుమ్మము చేరెను. అడుగుల చప్పుడు కాకుండ దేవతలు దివినుండి పుష్పవర్షము కురిసి మార్గమును మృదులలతాంతతాంతముగాఁ జేసిరి. ద్వారకవాటములు తమంతఁ దాము తెఱువఁబడి మహాత్మునకు మార్గముఁ జూపెను.

సిద్ధార్థుఁడు కాషాయవస్త్రములు ధరించి ముక్తసంగుఁడై పరివ్రాజకుఁడై విశ్వమం దెచ్చటనైన నా సత్యము, ఆ యక్షరానందము లభించునాయని సృష్టితత్త్వ మెఱుంగఁ బాదచారియై, పల్లెలు పట్టణములు. పురము లరణ్యములు, కొండలు గోపురములు పర్యటించి బింబిసార రాజ్యము చేరెను. మధ్యమార్గమున నొక స్త్రీ యొక చంటికుఱ్ఱవానిని నిజవక్షఃస్థలమునకు హత్తించి దుఃఖార్తయై యశ్రుకణములు ముఖ

పద్మమును మలీమస మొనరించి చనుంగట్టుపయిం బడ శోధిం చుచుం గుమారమహర్షి పాదపద్మములకుఁ బ్రణమిల్లి ''తండ్రీ! నాయేకైక కుమారుండు, ఈ చిన్నిపాపఁడు మరణించెను. వీనిని విడిచి నే బ్రతుకలేను. దయామయా! నా ముద్దుల మూటను బునర్జీవితునిం జేసి నా కొసంగవే! నీకుఁ జేయరాని కృత్యమేలే''దని మొఱ్ఱపెట్టుకొన నా దయాసముద్రుఁ డామె నోదార్చి ''సోదరీ! తప్పక యట్లే కాని, ఔషధములోని కొక వస్తు వవశ్యము కావలయును. నీవు పోయి యెవరియింటినుండి నైన నొక నల్లటియావగింజ తేవలయును. కాని యా యింట నెవరును మరణించియుండఁగూడదు సుమా! త్వరిత ముగా వెడలిర''మ్మని యామెను బంపించెను. మఱియొక నాఁడాయూరినే యనేకులు గొల్లవాండ్రు మేఁకలను, గొఱ్ఱెలను మందలుగాఁ దోలుకొనిపోవుచుండిరి. అందొక గొఱ్ఱెపిల్ల యాక్రందించుచుండెను. ఆ రోదనధ్వని తన హృదయ కుహరము చించివేయ, నా వేదన భరింపఁజాలక యతఁ డా మందలఁ జేరి యందుఁ గాలికి దెబ్బతగిలి నడువలేక రక్తస్రావ మున బాధపడు గొఱ్ఱెపిల్ల నెత్తుకొని యొడలునిమిరి దెబ్బపై నూఁదుచు నల్లని దాని నల్లనఁదనయఱ్ఱున వైచుకొని ''యెక్క డికీ మందలు పోవలయు'' నని ప్రశ్నించెను. ''బింబిసారుని యజ్ఞశాల'' కని వారుత్తరమిచ్చిరి. ''నేనును మీతోడవచ్చె ద''నని యట్లేగొఱ్ఱెపిల్ల నెత్తుకొని వారివెంటఁబయనమాయెను. ఆ సమయమున నావగింజకై యరిగిన యామె యెదురాయెను. మహానుభావుఁ డామె నెట్లు మఱచిపోవును? ప్రపంచమున

కంతకుని నామెవలన నుత్కృష్టప్రబోధ మందఁజేయ నిశ్చయించియుండ నామె నెట్లు మఱచిపోవును? సిద్ధార్థుఁడామెను "సోదరీ, తెచ్చితివా" యని ప్రశ్నించెను. "లేదు తండ్రీ! మీరు సెలవిచ్చినది యలభ్యము; శశవిషాణము" అని బదులు చెప్పినంతనే "యేల" యని మరలఁ బ్రశ్నించెను. అందుల కామె "నాయనా, నే నెవరి గుమ్మమెక్కి యర్థించినను ఏదోయొక మరణార్తియే తెలియఁజేసిరి. ఈ విశాలప్రపంచమున జీవించియున్నవారికన్న మరణించినవారే యెక్కువగాఁ గనుపించిరి. నేనేమియుఁ జేయంజాలక సమస్తపుత్రాశలను విసర్జించి నవ్వురాజిల్లని యీ ముద్దు మొగమును, జన్నుగుడువని యీ చిన్ని బాలుని నా నదీతీరమున నా తరుచ్ఛాయ డించి, నీ పాదము లాశ్రయించి చిత్తశాంతి వడయుటకై వచ్చితిని దండ్రీ" యని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. అంత నాతఁ డామెంజూచి, "సోదరీ! నీ వితరులకు లభ్యముగాని దివ్యౌషధమును గనుఁగొంటివి. అదృష్టవంతురాలవు. ఈ దుఃఖమును నీతో సర్వప్రపంచము పంచుకొనుచున్నది. మన మధురప్రేమను విషాదవహ్నిగా మార్చివైచు దుష్టశాపమగు జననమరణ రహస్యమెఱింగి నీ కన్నీటిబిందువుల నార్పఁగలిగిన నే నెంత ధన్యుఁడనో కదా! నీ మృత తనయునకు ఖననసంస్కారము గావింపు" మని యామెను పుత్తెంచి, తా నా గొల్లల వెంబడిఁ జనెను.

ఆ రాచతపసి గొల్లవాండ్రతో నటఁ జేరునప్పటికి బిందుసారుని దర్బారుహాలులో నొకమేక యజ్ఞపశువుగా

నలంకరింపఁబడి ఘృతసమిత్ప్రజ్వలిత హోమము ముందుంచఁబడెను. ఒక బ్రాహ్మణ భృగు వద్దాని నొక దారుణాసిచే బలిచేయ సిద్ధంబుగా నుండెను. ఒకక్షణ మాలస్యమైన నా యమాయకపు నోరులేని జీవి ప్రాణము లెగిరిపోవును. సిద్ధార్థుఁడు దూరమునుండియే పరుగువారి "చంపవద్దు, చంపవద్దు రాజా"యనుచు నాకత్తివ్రేటు వారించెను. అందఱును స్తబ్ధులై పోయిరి. అతఁ డామేఁకను గట్లువిప్పి విడిచివైచెను. "రాజా! ప్రాణముఁదీయ నందఱును శక్తులే. మనలో నొకఁడైనను ఒక్క మృతకళేబరమునకుఁ బ్రాణముపోయఁగలఁడా? ఇందులో నెవరికి వారి ప్రాణము తీపికాదో వచింపుము. దయ యనునది యెంత యమృతతుల్యమైన యమూల్యవస్తువు! దయారహితహృదయము కఠినకర్కశశిలాసమానమేకదా! త్రాగుటకు మధురక్షీరములను, గట్టుకొనుటకున్నిని నిచ్చు నీ యమాయకపుజీవుల మోసముజేసి, వాని విశ్వాసమును వమ్ముచేసి యిట్లు హింసింపఁదగునా! నోరులేని యీ జంతువుల రక్తముచే నభిషేకించిన నేదైవము మిమ్ముల మెచ్చి కోర్కెలీడేర్చునో చెప్పుఁడు!" అని వచించు నా వర్చస్వి మాటల కచ్చటివారందఱును ముగ్ధులైరి. రాజతని సమీపించి చేతులు జోడించుకొని, "మహాత్మా! నిజము. నేఁటిదనుక యజ్ఞబలియని, యాహారమని నిర్దయతో జీవహింస యపారముగా జరుగుచున్నది. అవిద్య తొలఁగి సర్వజీవులయందలి ప్రాణమొక్కటే యను విజ్ఞాన మలవడినది నేఁటికి మీ దయవలన. దయారహితహృదయులకు

మా కెట్లు మీఁదయ లభింపఁగలము? నేఁటినుండియు నీ రాజ్యమున నే మిష చేతను రక్తబిందు వొకటియుఁ జిందఁబడ''రని ప్రదక్షిణపూర్వకముగా వచించెను.

సిద్ధార్థుని హృదయమునకు శాంతి చేకూరలేదు. అంతయు నయోమయముగా నుండెను. ఆత్మశోధనదీక్ష వహించిననే కాని పరమరహస్య మెఱుఁగరాదని నిశ్చయించుకొనెను. ఇఁకఁ దిరుగుట చాలునని గయాసమీపమున నొక యశ్వత్థవృక్షచ్ఛాయఁ బద్మాసనాసీనుఁడై స్థితప్రజ్ఞుఁడై తపస్సమాధిఁ జొచ్చెను ముప్పదిదినము లుపవాస మొనరించి కావించిన యా తపమ్మునకు ఫలముగా నాతనిలో నొక దివ్యజ్ఞానజ్యోతి ప్రకాశించెను. సర్వమును ద్యోతకమాయెను. లోకోద్ధరణార్థమై ప్రబుద్ధుఁడైన బుద్ధభగవానుఁడు సమాధి చాలించి లేచెను.

శ్రీ బుద్ధభగవానుఁడు ప్రప్రథమమున వారణాసీక్షేత్రసమీపమున వెలయు సారనాథమునం దుపన్యసించి, ప్రబోధప్రారంభమున కుపక్రమించెను. అటనుండు పల్లెలు, పట్టణంబులు పర్యటించి పర్యటించి యాయాస్థలముల ధర్మబీజములఁ జల్లుచు, పండితపామరులు, బ్రాహ్మణనిషాదులు, ధరాఖండలశిబికావహులు, రణఘూర్వ్యాహభీరువులు—ఎల్లరఁ గూడిమాడి, కేల్దండలుపట్టి పోఁదగిన మార్గము నుపదేశించుచుఁ, దా మెట్టిన పల్లీపత్తనములు తీర్థములై వెలయఁ, భవతాపనివారకబోధామృతమును గురియుచుఁ, గపిలవస్తుపురమును జేరెను. పూర్వము చెన్న సారథ్యమునఁ గణ్టకాశ

మణిమయరథమ్మున సరిగచేలలు ధరించి తూరుపుఁగొండపై నున్న సరోజబాంధవుని యొప్పునఁ దిరిగిన యాపురమ్మున నేమేనఁ గావి చీరయుఁ, జేతఁ గపాలయు ధరించి పాదచరత్వమునఁ జనుదెంచు నా చక్కనయ్య నెమ్మొగముఁ గాంచు పుణ్య మిన్నిదినమ్ములకు లభించెను గదా యని పౌరజనమమందానందమున నా మహాత్మునిఁ జేరనరిగెను. వెల్లివిరిసిన నదివోలెఁ బురమంతయు విరిసె. గౌతముని రాక విని, రాచవారెల్లఁ దీర్ఘమున కేగుపగిది నేతెంచిరి గౌతమ గమన సమయమునుండి నేఁటివఱకు నిరవధిక శోకమునఁ 'దనయా! తనయా!' యని వాపోవుచున్న వృద్ధభూపతి తడియాఱిన నోటితోడను, దడియాఱని కంటితోడను నా బాలతాపసిని జేరవచ్చెను. కజ్జల కాంతిహీనములైన నయనంబుల బాష్పాంబుకణంబు లురుల, విగతసంస్కారమున జడలుగట్టిన కురులతో, వసివాళ్లు వాడి కంపించు మైతీవతో యశోధర యంతఃపురము వీడివచ్చి, యొకచేతఁ గొడుకు కూఁకటిఁ బుడికికొనుచు, శూన్యావలోకనముల నిజమనఃకాంతునిఁ గాంచుచు, రూపము వహించిన శోకమన దాల నిలిచెను. అంత వారినందఱిని గరుణారసతరంగిత హృదయమున, మమతాభ్రమ లెఱుఁగని శాంతమహోదారకటాక్షమునఁ బరీక్షించుచు నిట్లనియెను: "సతీసుతవ్యామోహమునఁ జిక్కి, జనుర్మృతిసపీడితులై దుస్తరశోకవార్ధిఁబడి క్రుక్కు నార్తప్రాణులైన యో జీవసంతతులారా! క్షణభంగురములైన జీవవ్రాతమును నమ్మి, మాయామేయ జగంబే సత్యమని

సంభావించి మతిభ్రమకు లోనై యెందుల కిట్లు సంచరించె దరు? మీ రీ భవబంధకారణముగాని, తన్మోక్షవిధానము గాని తెలియరుగా! హింసారతిపూని పాపమతులై సంచ రించుట పరికాదు. లోకకళ్యాణప్రదమైన యహింసావ్రతముఁ గైకొని, కామదురాసదమైన బ్రహ్మచర్యదీక్ష తాల్చి, శాంతిదాంతినిధానములకు సిద్ధాంజనంబైన సమత్వబుద్ధి వహించి, జన్మవిముక్తిమార్గమైన నవధర్మపథమ్మనుగ మింపుఁ" డని ప్రబోధింప వృద్ధనరనాథుఁ డంజలిపట్టి "కరుణాసాగరా! కేవలాపవర్గప్రాప్తి సంధాయివని నిన్నె ఱుఁగఁజాలితి. గురువరా! యీ దీనునకు ధర్మదీక్షయొసంగు" మనెను. నిర్వికారమానస యశోధర పతిపదాబ్జముల వ్రాలెను. బుద్ధదైవమే శరణము; ప్రశస్తతరంబైన తదీయ ధర్మమే మాకు శరణమని జనసంఘములు సాఁగిలంబడిరి.

పరమపతివ్రతలైన పౌరగృహిణీమతల్లులు నిత్యంబును సమయము దప్పక సాదరభిక్ష నొసఁగ, కపిలవస్తు పురీపరి సర వృక్షవాటి నిజశిష్యగణమ్ముతో భగవంతుఁడు కొంత కాలము వసించెను.

అంత నొకనాఁడు బుద్ధభగవానుఁడు రాజగృహ ద్వారము జేరి 'మమభిక్షాందేహి' యని తలుపుతట్టెను. వల పుల కల్పవల్లికి దోహదక్రియల సల్పుచున్న నాయెల ప్రాయపు రాజదంపతుల కర్ణపుటంబుల బుద్ధయోగీంద్రు పిలుపు చొరరాదాయెను. శాక్యర్షియు నన్యగేహములందు వలె నట నొక క్షణకాలము నిలిచి యస్తి నాస్తి యను

పలుకు వినంబడమిఁ దిరోహితుండాయెను. మునివివర్తనము గాంచిన యొక చేడియ నందుని చెంతకుఁ జని విన్నవించెను. రాసుతుఁడు నిల్వనేరయి, తన ప్రాణకాంతముఖమును గనుఁగొనుచు, "దేవి! అన్న మహామహిముఁడు, జగత్పూజ్యుఁడు, గురుఁడు, దైవము ; భిక్షవేఁడి, మరలిపోయెనఁట! ఎంత యభాగ్యశాలినో కదా! ఎంత ప్రమాదము పుట్టెను? నీ వనుమతించినఁ బోయి, భగవానుని పాదములపైఁ బడి మఱుడఁగొనివత్తు"నని యంజలిపట్టి యనుజ్ఞ వేఁడి, చయ్యన మునివెంటఁ జేరంజని, నడుముకట్టుకొని వినమ్రుఁడై మహాత్ముని పదసరోజముల సాఁగిలంబడెను. "కరుణామయా! నావలని యపరాధము సైరించి, మరలి చనుదెంచి, మఱందలి చేతిభిక్ష గ్రహియింపవే"యని వేఁడుకొనెను. గౌతమ బుద్ధుఁడంత నాఁటి కింక భిక్షాశన మొల్లమి హస్తసంజ్ఞామాత్రమునఁ దెల్పి, చిన్నపుచ్చుకొని 'పోయివచ్చెద'నని వెనుక చక్కికి జాఱుచున్న నందుని నిలునిలుమను చూపుచే నాఁపి, పరివ్రాజకదీక్షకుఁ దొలిశుభంబునాఁ బరఁగు చేతి భిక్షాపాత్రము నారాజకుమారుని పాణితలమ్మునఁ బెట్టెను. నందుఁడును మ్లానియై బుద్ధదేవుని వెంటఁ జనియెను. ప్రేయసీ ముఖవీక్షణ కౌతూహలము చిత్తమును వెనుకకులాగ, గౌతమర్షి యాజ్ఞాభయము నందపాదములను ముందుకు సాగించుచుండెను. నందుఁడనఁ దరుణీవ్యామోహమోహపాశబద్ధుండై, ప్రాపంచిక సౌఖ్యము లసత్యంబని యర్థించి విషయలంపటుఁడై మెలంగు వయస్వి. అదియే సాధారణ మానవతత్త్వము.

నందుని మన స్త్రీవిషయలాంపట్య వైముఖ్యంబొందిన మానవజాతియే సముద్ధరింపఁబడునని, మధ్యేమార్గమున భగవానుఁడా నందుం గనుఁగొని "కుమారా! నీ వాసనాపరంపరలు మాసి, విషయోపరాగ దివ్యవిజ్ఞానకళిక సిద్ధించుఁగాక. నీకు భద్రమగుఁగాక" యని దీవించి, "నాయనా! నీకు పరమరహస్య మెఱింగించెద వినుము. పుట్టినదాది మృత్యువు ప్రాణిని వెంటాడును. మరణముఁ దప్పించుకొన బ్రహ్మకైన నశక్యంబన్న మనమాట నుడువనేల? తల్లి యొడిలోని బిడ్డను దస్కరించును. బిగువుఁ గౌఁగిలి తెగఁద్రెంచి ప్రియులఁబాపు మృత్యువునంతటి నిర్దయురాలు మఱిలేదు. జరారుజలు మృత్యుదేవతా నేత్రద్వయము; పరువము బుద్బుదప్రాయము; ముసలితనము పైఁబడిన తనదేహమే తనకు రోఁత గలిగించును; ప్రేయసియే పెనుభూతమగును. ఈనాఁటి ప్రణయప్రబంధములు నాఁటిదనుక నిలిచియుండునవి కావు. కావున, దుఃఖహేతువైన కాలము పైకొనిరాకముందే మేలుకొనవలెను.........ప్రేమరసైక జీవనులైన యీ భిక్షువుల వీక్షింపుము; మమకార వర్జితులై, నిర్జితకాములై, అంతశ్శత్రుల నాఁగి, యక్రూరత్వము నాపాదించి, ధర్మదేవతపాదముల చెంత శాంతమూర్తులెట్లంజలి ఘటియించి, భక్తి కైంకర్యముల సలుపుచుండిరో కనుఁగొనుము లోకమందెట విలోకించినను, క్రూరత్వమును, హింసయునే కనుపించుచున్నవి. ఆఁకలి బాధచే వ్యాఘ్రి నిజాపత్యమునే భక్షించునుగాని, మానవులు